

Afrika.

Raszo Hugh Craig.

Afrikos kontinentas guli tarp 38° (laipsnio) siaurės ir 35° pietų platumos, ir tokiu būdu yra iš visų tropiskiausias; jis traukiasi nuo Cabo Verdė, ilgumoje 17—33° vakaruose, iki salavai Jefferdan, ilgumoje 51—21° rytuose, taip kad tolumas tarpe tų vietų yra maž-daug toks pats kaip jo išilgumas; dydis pavirszio yra rokuojamas ant 9.858.000 gėographiszkų ketvirtainų mylių, ir tokiu būdu tai yra treczias iš kontinentų pagal savo didumą. Jisai vienyjasi su Azija siauru ruožu Jsthmo Suėziszskio, o atskirtas yra nuo Europos tiktai keletu mylių vandens, vardu Gibraltaro prataka. Pagal išzeizdą galima Afriką prilyginti prie trikampio, kurio pamatas randasi pakraszcziuose Tarpžiaminės Marės, o smailgalys pas salavą Geros Vilties.

I rytus pagal artigalę siaurinio pakraszczio, skaulaujamo vandenimis Tarpžiaminės Marės, randasi ilga ir angszta lanka Nyliaus; ir czionai, Aigypto žiamėje, kilo pirmoji civilizuotoji valstija apie kurią szvietas turi tikrai tvirtus užraszus. Aigypas turėjo augsztai organizuotą valdžią, labai didelę populiaciją, galingą kuningiją, milžiniszkas kariumenes, ir daildarius, kurių puikus nuoveikaliai dar tebeįstabina keleivį. Nors karaliai ir kuningai ir beveik visa pradinė populiacija pragaiszo, tacziaus darodo jų turtingumo, sumanumo ir daildarystos užsiliko tebestuksancziose pyramydose, kurios buvo senos, kada Moisis tapė atrastas krepšelyje, paslaptinguose Sphinksuose, ir myliose dievnamių, dar tebežėrinčių spalvomis ir apipaiszytų istorija szalies. Vakarų linkon nuo lankos Nyliaus dribszo szalys Tripoli, turkiszka provincija, Tunis bei Algerija, dabar užimtos per prancuzus, ir savistovi karalystė Morokko. Tas visas siaurinis Afrikos krasztas yra veszlus, ir

bėgyje szimtmeczių buvo kletimi Romos cėsorystės, ir liekanos Romeniszkų bei Bynzantiszkų tiltų, akveduktų ir palocių ten tebniukso.

I pietus nuo szito ruožo vaisingos žiamės pakraszcziuose Tarpžiaminės Marės guli didėji Saharos pustynė, ana „placzioji juosta, perimanti progressą prekybos, civilizacijos ir užvajavonių“; ir anapus szitos barjeros guli nežinomoji Afrika, kur tiek daug isztyrinėtojų kovęsi yra bėgyje paskutiniojo szimto metų. Didesnėji dalis keleivių, kurie nuo szitos sziaurinės bazies operacijų pradėjo besismerkdami i tolimą paslaptinę szalį, važiavo augsztyn link per lanką Nyliaus. Tarp tų ankscziausiai tai padarė Brucė, kuris svajojo atradęs esąs szaltinį Nyliaus, vėliausiai-gi lordas Samuel Baker, kuris iszkeliavęs isz Kaïro, pribuvo i Gondokoro, 1409 mylių augsztynlink Chartumo, 1870 m., ir 1872 m. nukako i miestą Masindi, sostapylę Unyoro. Rezultatai ekspedijios Bakerio iszrodė busi neiszmieruojamos vertybės, kada-gi jisai prisavino Aigypstui provincijas, kurias jis aplankė, ir įvesdino reguliariszką valdžią su tokia pasekme, jog jis szukterėjo 1873 m.: „Dievui dėkui, mes turime taiką szalyje ir gerą prospektą palaimos.“ Jo ipėdiniu gubernatorystoje Ekvatoriszkų Provincijų buvo nepalaimingasis Gordonas, kurio apveikimas ir mirtis rankose maisztiszkų pasekėjų Mahdies pagramzdino visas Bakerio užvajavones i anarchiją ir barbarybę, iszskyrus provinciją, kurioje Emim Pasza (Dr. E. Schnitzer) pasiliko apvienėjęs, iki ji iszgelbėjo Stanley, 1889 m. Kelionė Stanleyo tapė atlikta augsztynlink upę Kongo isz vakarų pusės; tai-gi isz vakarų ir isz rytų pusės galima lengviausiai dasigauti iki centro „Tamsiojo Kontinento.“

Kelionės Portugalų 15 tame szimtmetyje suteikė maž-daug tikrą iszveizdą abiejų pakraszczių Afrikos, kuriuodu susitinka pas salavą, Geros Vilties. Vakarų pusėje, Senegambia traukiasi pakraszcziu i pietus nuo Saharos. Keletą metų atgal vienintele ženklyva savastimi prancuzų i sziaurę nuo užuolankos Guinėos buvo

kolionija Senegal, su sostapyle St. Louis, kuris miestas buvo isteigtas 1626 m.; bet nuo valandos, kaip polytika generolo Faidherbe's tapė iszpildyta, prancuziszki rubežiai atsidurė i Nigeri, imperija Samory tapė prikerpta, ir tenbuvii karalystės Tieba, Kong ir Bonduku tapė pastatytos po prancuzų protektoratu. Szalys, kurias dabar Prancuzija savinasi, be pertraukos traukiasi nuo upės Senegal iki Sloniakaulių pakraszczio palei užuolanką Guinėos, drauge imant platybes, gulinczias anapus Britiszkujų teritorijų Gambios ir Sierros Lėonės, ir respublikos Libėrijos.

Prancuzų maži garlaiviai ant Nigerio, savo antroje kelionėje i Timbuktū, padarė suderybas apgynėjstos su keletu pakrasztinių genczių. Territorijos, įgytos per Prancuziją keletą metų atgal, ne be kelių alsinanczių kampanijų i szalis rytų ir pietų link nuo Senegalės, traukiasi i sziaurę ir i pietus aplink 900 mylių.

Nedyvas, jog prie tokios pasekmės prancuzai sapnuoja apie didelę cėsorystę Vakarinejė Afrikojė, kuri turės trauktiesi skersai Sahara, ir padarys nesulaužyta liniją prancuziszku reikalų ir stoczii nuo Algėrijos iki užtakai Guinėos. Didelė proga dėl prekybos atsivėrė per szituos prisisavinimus, ir prancuzų kolonijaliszka energija tapė apmokėta bagota dalimi labai gundinanczių slyvų, kurios pateko Europos nacijoms aprubavojant Afrika. —

Didėji upė Niger, trecioji tarp Afrikos upių pagal dydį, buvo buvusi ilgai žinoma, ir arabiszki, pirkliai, kurie buvo pervykę per Sahara, parneszinėjo atgal stebuklingas pasakas apie galingą miestą, Timbuktū, gulintį arti pakraszczii Nigerio. Pagal tas pasakas, miestas turėjęs palocius ir dievnamius, puikius visuomeniszkus trobesius, žėrinczius nuo aukso ir brangakmenių, esąs apgaubtas augsztomis sienomis, ir kribždas daugybė populiacijos. Pirmi bandymai pasiekti szitą pasakiszka miestą buvo daromi keliantiesi augsztyntlink upės Gambijos, ten kūr yra britiszka sodyba vardu

Bathurst, su populiacija iš 7000 dusių. Ant nelaimės tyrinėtojų, nuo čia pradedancijų, klimatas kraszto yra mirtinas, užpavėtrytas purvinais upeliais, ir pelkėmis, apžėlusiomis nendrynais.

Vegetacija vészli, ir ten yra gimtinė medžio palmų aliejaus; czion taip-gi randasi pažymiausieji Afrikos gyvuliai sloniai, levai, hippopotamai, krokodiliai, gyvatės, papugos ir bezdžionės. Tuojaus po St. Louis Senegaliuje, Britiszkoji Sierra Lėonės kolonija turi patėmytiniausią Europiszka mieta. Vakariniam Pakrasztyje, ir tuojaus po tam eina respublika Libėrijos, istrategtą per Amerikiečių Kolonizacijos Draugyste, ir apgyventa per valnus spalvuotus žmones iš Suvienytų Valstijų. Nuo Libėrijos žiamyn iki istakai upės Kongo tesiasi distriktai, vadinami Javų Pakrasztys, Sloniakaulių Pakrasztis, Aukso Pakrasztys, ir Vergų Pakrasztys, kurie tai vardai pamoja ant budo jų produktų ir prekybos. Galingiausioji nėgrų valstija szitoje szalyje yra Aszanti, karalystė gentės su didesne intelligencija negu jos susėdai.

Upė Kongo yra antroji upė Afrikos, jei mes pažiurime ant plotų, per ją drėgninamų, ale pirmoji kas link apėmio vandens, ir vienintelė Afrikos upė, turinti sziokia-tokia išplauką. Isztyrinėtojas Tuckey kopė augztyn nuo jos išplaukos iki kataraktų 1816 m., kur upė buvo nuo dviejų iki keturių mylių (angl.) plati, ale didelis išnaszumas szitos išdydžios upės nebuvo pilnai ižiurėtas iki kelionių Livingstonės, kurs iszkelia-ves nuo Rytų Pakraszczio, nusidangino prie jos prasi-dedancijų vandenių arti ažero Nyassos. Galima pasakyti, jog paplaukomi laivais vandens upės isznesza iš viso aplink 7140 mylių. Ilgis abiejų krasztų nesza 14.280 mjlių ir lyginasi linijai pakraszczių Europos nuo salavos Nord iki Konstantinopoliui. Iszplauka upės tarp Banana Point'o ir Shark Point'o, arba salavos San Antonio, yra aplink septynėtą ar asztuoneta mylių plati, ir viename daigte tolimas nuo vieno kraszto iki kitam isznesza deszintį mylių. Gelmė vandens

isztakoje upės įvairiuoja nuo dviejų deszimezių pėdų prie žiamo vandens, jeme Banana Approach, iki nemažiaus kaip szeszios deszintys sieksnių priepludžio kanaluose, ir tulose vietose mieravimai rodo gelmę 1000 pėdų. Tėkmė yra labai greita, nemažesnė kaip tris mazgai į adyną, ar truputį daugiau kaip penkios pėdos į sekunda. Jos įtekmė jaučiama yra ant 360 mylių nuo isztakos upės, ir padaro pasibaisėtiną papireszyjima greitybei akrotų. Žėgliniai laivai kartais turi laukti dienų dienas, ir neretai nedėles, pavasarinio priepludžio ar mylistingo vėjo, kad įplaukti į upę. Ant 40 mylių nuo isztakos vanduo yra nudažytas arba gelsvas, ir ant 14 mylių yra su visu preskas ant pavirszio marės. Upė iszvaro daugiau kaip milijoną kubiszkių pėdų vandens į sekunda, ir nunesza supainiotas massas augalų daugiau kaip 200 mylių į mares, taip kad isz tikro lanka Kongo tęsiasi ant dviejų ir trijų szimtų mylių nuo isztakos upės marėn. Metinis dydis nuosėdų, iszgabenamų laukan per upę Kongo, subudavotu salą 1000 pėdų augszczio ir pusę mylios skersai ir iszilgui pamato. Yra sprendžiama, jog lyginasi 11.250.000.000 kubiszkių pėdų kietos matėrijos.

Į pietus nuo upės Kongo guli Portugalų valdynės Angola ir Benguelu; Angolos miesta St. Paulo de Loanda turi 12.000 gyventojų ir puikų uostą. Iszkelia-vus isz Angolos 1846 m., portugaliskam pirklui, Graçai, pasisekė pasiekti žiamę Pietinės Afrikos potentato, Muata Yanvo, o 1853m. Silva Porto apleidė Benguelą, perke-liavo su visu nežinomą szalį, sziaurėn nuo upės Zam-bėzi, apsuko galą ažero Nyassos, ir pasiekė isztaką upės Rovumos 1877m. Serpa Pinto nuo Benguelos peszczias keliavo į Natal'ių bėgyje 17 mėnesių, per tyra szalį, kuri nėkad nebuvo buvusi nupieszta ant ma-pos. 1880 m. leitenantas Wissman, vokiskzkasis oficieras, iszvyko isz Loandos, pasiekė ažerą Tanganyikos birželyje kito meto, ir pribuvo, per Mpwapwą prie pakraszczio, lapkrityje, sutrukęs kelionėje 22 ir puse mėnesių.

Vienok nuo Rytų Pakraszczio tapė padaryti tuli akyviausieji isztirinėjimai. 1849 m. d-ras Livingstone, kuris buvo ilgai trusėjęs kaipo missijonorius sziaurėn nuo Salavos Kolonijos, pradėjo savo keliones po viduri Afrikos, ir jau pirmą metą jis atidengė ažerą Ngami, centraliszkaį punktą kontinentaliszkos nuolaidos (drenažo) Pietinės Afrikos. 1856 m. kapitonai Burton ir Speke iszkeliavę isz Zanzibaro atrado ažerą Tanganyikos, ir 1859 m. Livingstonė isztirinėjo upę Shirė, prietaka Zambėzies, iki jai iszplaukiant isz ažerų Nyassos, gulinczio labiausiai pietų link nuo didžiojo retėžio Afrikos prėskvandenių ažerų. 1860 m. kapitoni Speke ir Grantas vėl apleidė Zanzibarą, pasiekė ažerą, pirmiaus per juos apgarsintą, kuri jie vadino Victoria Nyanza, isz kur jie kamantinėjo isztekančią upę iki Baltojo Nyliaus pas Gondokoro. Antras didelis rezervuaras Nyliaus, Albert Nyanza, tapė sujieszkotas per Bakerį, kurs kėlėsi augsztynlink upės nuo Gondokoro.

1866 m. Livigstonė iszvyko augsztynlink upės Rovumos. Keliaudamas pagal vieną iszijos stambiuų, prietakų jis nusidangino anapus pietinio galo ažero Nyassos, ir surado ažerą Limbos 1867 m. ir ateinantįjį metą didelius ažerus Moėro ir Bangwėolo. Isz pirmojo szitų ažerų jis rado didelę upę isztekant, vardu Lualaba, kurią jis tikėjosi susinesziant su Nyliaus systėma. Szitoji nauja upė isz sykio pažadino visuotiną atydą. Leitenantas Cameron, kuris iszkeliavo 1873 m. isz Zanzibaro, buvo mėginęs ją isztirinėti, bet užbaigimas szitos užduotės likosi paliktas dėl ėnergijos ir drąsos Henrio M. Stanley'o. Didžiausias isz visų isztirinėtojų buvo vadu missijos, pasiųstos 1871m. sujieszkoti Livingstone, arba jeib kokiam atsitikime isztirti jo likimą, ir dabar jis tapė iszrinktas ant naujos kelionės isztirinėjimų, idant užbaigti triusus savo seno draugo ir bendro, jei galima, perkeliauti Lualabą iki marei. Negalima rasti labiaus perimantį pasakojimą avanturų kaip aną, kur Stanley sako, kaip, lapkrityje 1876 m., jis pluki-

kino savo mažą valtį, The Lady Alici, ant nežinomos upės, ir besikaudamas su liga ir barbariškais neprieteliais, atsidūrė Vakarų Pakrasztyje 1887 m. Užduotė buvo išzriszta, upė, kurią jis buvo matęs prie Livingstonės senos stotės Nyangwės, buvo Augsztutinis Kongo. Pasisekimas szito užsiėmimo ir nenuogandi ėnergija, kurią tyrinėtojas parodė valiodamas visus pavojus, vedė ant pasamdymo jo per Tarptautišką Afrikos Asociaciją jis nuvyko prie Kongo, ir įsteigė stotės papupyje augsztynlink iki Stanley Falls, 385 mylias bepartijiszkos navigacijos nuo Nyangwės. Galop 1884 m., 500 sudermių buvo padarytos su vietiniais vyresninkais, 156 stotės puoszia krasztus upės nuo Atlantiszkojo iki Stanley Port'o, ir veikiai pasidarė aiszku, kad Afrikiszkoji Asociacija, kuri buvo buvusi įsteigta 1876 m. po vada karaliaus Belgų, turėjo tiesą buti pripažintu atskira valstija. Prancuzija, Portugalija, Anglija, visos su pavydu žiurinėjo ant szitos naujos szalies, ir veikiai polytikiszkos intrigos butu nusikreipusios ant prisavinimo rezultatų philanthropiszko pasiėmimo. Visi matė, jog nemieruotoji upė, su savo pritakomis be skaitliaus, su veszlia žiame, su sveiku klimatu, su 35.000.000 gyventojų, paplitusių ant daugiaus kaip 1.000.000 ketvirtainiszkių mylių žiamės, buvo raktu dėl paslapcezių Tamsiojo Kontinento. Reikia pasakyti; jog pirmas žingsnis pertaisyje Afrikiszkos Asociacijos į Kongo Valną Valstiją parėjo nuo Suvienytų Valstijų Amerikos.

Generolas H. S. Sanford buvo sanarių Iszpildancziojo Komitėto Asociacijos tuo metu, ir namon parvykęs jis tą dalyką iszaiszkinio Prezidentui Arthur'ui, ir savo metiniame praneszime dėl Kongresso 1883. m. Prezidentas ėnergiszškai iszsitarė už pripažinimą karunos Asociacijos. Potam Senatas iszdavė rėzoliucijas sutikmiui su Prezidento pataravimais, ir deklaracijoje balandžio 22 d. 1884 m, kur pagal Senato rėzoliuciją, pasiraszė minystras Frelinghuysen ir generolas Sanford'as, papartis Afrikos Internacijonaliszkos Asociaci-

jos tapė pripažintas už papartį draugingos valdžios. Szitas žingsnis patikrino valnybę prekybos, su tiesa igyti ir turėti lobius tojė placzioje szalyje, ir prisižadėjimą Asocijacijos isznaikinti nevalninkystą.

Tai buvo iszganymu dėl Asocijacijos — „atsigimimu į naują gyvenimą, kaip Stanley sako savo knin-goje — „prasidėjimo jos buvimo kaipo valstijos.“ Paveizdą Suvienytų Valstijų vėliaus pasakė kožna Europos nacija. Szitas aktas Parmuszo visus bandymus pasitikrinti kontrolę szalių Kongo per suderybas su Portugalija. Pirmu pasekėju paveizdos Suvienytų Valstijų buvo kuning. von Bismarck, su tokia pat dėklaracija ir pripažinimu. Bet idant patikrinti ant visados naudingumą visuometinio neutralizskumo, valnybės prekybos, ir valno paparczio, reikėjo Europiszkos sankeijos dėl užsivedimo — žmogystos mirsza, nacijos nemirsza.

Dėlto tai konferencija Berlyne lapkrityje 1884 m., kur netiktai naujoji Valstija, bet visas Kongo krasztas ir daugiaus tapė patikrinti dėl valnos prekybos ir neutralizskumo. Daug neszantis sutarimas taip-gi tapė padarytas, kad arbitracija, o ne vaina, turi malszinti visas paines su kitomis valstijomis.

Aktai konferencijos tapė patvirtinti per kožną kitą civilizuotą naciją, iszskyrus Suvienytas Valstijas.

Belgija davė savo pritarimą ant virszvaldybos naujosios Valstijos asaboje savo karaliaus, kuris suorganizavo ir veda valdymą, ir iszplėtoja szalį labai tēmytinų keliu. Jisai jau idėjo 8.000.000 dol. savo paties asabiszko turto į tą darbą, kurį jis tolyn veda grynos žmogmylybės dėlei. Joks žmogus, gyvas ar miręs, nėra daugiaus padaręs dėl isznaikinimo prekybos nevalininkų kaip Léopoldas II, ir tai taip-gi taikos metoda; ir jeigu neisikisz perdėta philanthropija, tai be jokios abejonės nevalninkų prekyba bus pilnai prasza-linta rubežiuose jo jurisdikeijos.

Dabar 14 metų, kaip Kongo komitėtas pradėjo savo darbą. Jau 13.000 mylių plaukomų vandenių

tapė perkelti jo garlaiviais. Sanfordo Eksploracijos Ekspedicija buvo pirmas prekybiszkas užsiėmimas pradėtas, ir jos garlaiviai, Florida ir New-York, buvo pirmos prekybinės valtys, plaukanczios ant vandenių Augszutinio Kango. Jos triušas dabar išsiplėtojo iki penkių garlaivių, veikia bus jų septynetas, su 10 stoczių ir krautuvių ir su didele bei auganczia prekyba. Kiti paskui ėjo; ulandai turi 2 garlaivius, prancuzai 1; missijonorai turi 2, Valstija turi 7; ir sziadien, kur Stanley 14 metų negalėjo gauti nei vieno nesziko einant į vidurį Afrikos, ir turėjo atsigabenti iš Zanzibaro 50 neszikų, idant perboginti savo tavorą aplinkui kataraktas, randasi 5000 tengymių neszikų kas mėnesis užsiėmusių neszimu Manchesterinių pardavinių aplink kataraktas į Stanley Pool. Sanfordo Eksploracijos Ekspedicija, kuri pastojnsi yra Belgiszskaja Augszutinio Kongo Kompanija, pati viena sandė 889 m. 15.000 neszikų, kur tiktai vienas orderis reikalavo 4.000 neszėju, dėl gabenimo. Geležinkelis tapė projektuotas aplink Kongo vandens puolius, ir Augszutiniame Kongo tarp Stanley Pool'io ir Stanley Falls randasi 20 prekybos stoczių ir 5 garlaiviai važinėjasi ant jo vandenių.

Pietugalė Afrikos yra užimta Britiszkų kolonijų valdynėmis, kurių sostapyle yra Capetown, ir Transvaliszkoji Republika, užimta per Boėrus, kaip vadina vaikvaikius pradinių ulandiszkų naujokų Salavos (Kapo). Užtikimas bagotų diemanto laukų lankoje Pomeranczinės Upės 1869 m. patraukė ateivius į aną krasztą, ir nuo szito disrikto augsztynlink iki Zambėzies, keleiviai kaip Mauch, Mohr, Elton, Baines, ir Erskinė praplatino žinias apie Pietinę Afriką taip labai, jog vargiai bau beliko kokios gėographiszkos radynos bepadyti. Mauch 1871 m. turėjo laimę užėti griuvėsius seno miesto ar gintuvės vardu Zimbavė, kuri iš tikro nėra Afrikiszkos konstrukcijos, ir kurią tuli stengėsi darodyti ėsant Ophiru, iš kur karalius Salamonas gabeno auksą į Jėruzalimą.

Populiacija taip labai placzios teritorijos, kaip Afrika, žinoma yra visokeriopa; pakraszcziuose Tarpžiaminės Marės gyvena Arabai su Berberais szalyse kalnyno Atlas ir su Koptais Aigypse, bet anapus Saharos pervirszyja Aitijopų veislė, isz tikro ji pati viena gyvena i pietus nuo linijos patrauktos nuo isztakos upes Senegal iki salavai Jefferdan.

Nors sanarius Aitijopiszkos veislės paprastai vadina Nėgrais arba Nigeriais, bet jie nėkaip nėra nėgrais pagal spalva, kada-gi jie įvairiuoja nuo gilaus juodumo iki gelsvo szerksznumo. Vakarų pakrasztyje galingiausioji tauta yra Mandingo, kurie gyvena i rytus nuo Senegambijos. Jų yra daug, jie galingi ir sziek-tiek civilizuoti. Viduržiaminė prekyba yra labiausiai jų rankose. Jie yra juodi, su plaukais su visu vilnuotais. Fulahai užėmę turi didelius plotus vakaruose iki upės Senegal, o i rytus iki anapus ažero Czad. Jie daugiausiai esti juodi. nors daugelį užtinki su akyva vario spalva, o kiti ne ką tamsesni už mūsų czigonus. Jie yra labai darbsztus, gyvena vigadnuose namuose, ir iszpažįsta Muhammediszka religiją; jų plaukai daug mažiaus yra vilnuoti, negu plaukai kitų nėgrų. Gentymis jų yra ir kalba tą paczia kalbą Fellatai Vidurinėje Afrikoje. Tikrasai nėgrų tipas yra užtinkamas Guinėoje aplink mārės alkunę Benin, ir Felupai yra labai tēmytini kaipo paveizda. Jie yra labai juodi, ale gražus. I pietus nuo jų esti Aszanti. Tiejie pereina savo susėdus civilizacijoje ir, sako, jie labiaus panėdzi i Indijonus negu Afrikieczius. Pietinėje Guinėoje randasi padermė Kongo, padalinta i visokeriopas mažesnes gentes. Vidurinėse szalyse sausžiamis, vardas Wanyamwezi yra daviamas kelėtui genczių artymai ažero Tanganyika; i vakarus-gi nuo szitos vandens platumos gyvena Manyuema, graži, augalota, daili padermė, augsztesnė už nevalninkus, matomus Zanzibare, ir už nėgrus Vakarinio Pakraszczio. Jų yra daug, jie gyvena primityvįszkame padėjime, ir kada Livingstone pirmasyk aplankė juos, jie

su visu nėko nežinojo apie iszlauk svieta. Karalystė Uganda guli į vakarus ir sziaurę nuo Viktorijos Nyanzos; kuomet toliaus į pietus randasi Balanda-karalystės Muropoa ir Lunda, anoji valdoma per paveldintį „Muata“ arba vyresninką Hianvo, kurio sostapylė guli prie prietakos Kongo, o szitoji per „Cazembe“, vasalą Hianvo, kurio miestas guli arti upės Luapolo. Gentės Makololo viduinėje dalyje Zambezies slėnių esti tarpinėmis tarp Nėgrų ir Kaffrų. Kaffrai yra druti, raumeningi, veiklus žmonės, maž daug Europiszko apgamo, ale vilnaplaukiai; jie yra smurtus ir mėgsta vairą, ir buvo pagarsėje isz isiveržimo į Britiskas valdynes Kapo Kolonijos ir susmogimo Britiskos kariumenės. Hottentotų ir Buszmėnių gentės su visu skiriasi nuo kožnos kitos padermės Afrikoje, ir klausimas apie jų kiltį dar turi buti atsakytas. Jų kaktos placzios, skruostų kaulai augszti, ir apgamas (kompleksija) būrai geltonas, ir jų plaukai auga sziuurkszcziuose, vieluotuose kuszkiuose kaip kad storame szepetyje. Dvi kitos gentės turi buti paminėtos, Niam-Niamai Sudane ir Pygmėjai, gyvenantieji į pietus nuo anų. Niam-Niamai, tamsiai bėros czokolatinės spalvos, turi reputaciją smarkių žmogėdžių, o Pygmėjai arba gentė Akka vidutiniškai turi (ipacziai jų vyriskieji 4 pėdas 10 colių. Szitie Akkos rodosi yra szaka sėrijos kiuržinių padermių, jie turi visas dėmes pirmapradinės veislės, kuri gyvena iszilgui ēkvatoriaus skersai Afriką. Ilgiausias apraszymas Akkos randasi pas Szveinfurthą, o Du Challu rado kiuržų gentes Aszango teritorijoje Vakarų Pakrasztyje, ir lėgendos apie pygmėjus buvo žinomos visuose amžiuose ir labai įvairiose szalyse. Daugelyje daigtų paveidumas tarp szitų kiuržų prie ēkvatoriaus ir tarp Buszmėnų, tik ką aukszcziaus minėtų, taip puola į akį, jog labai teisiai galima spręsti, jog jie visi priguli prie tos paczios originaliskos padermės, kuri dabar greitai gaiszta. Uoda Akkos yra tamsiai bėra, jų plaukai yra bėri ir kaip susuktos pakulos, barzda, kaip tarp Buszmėnų,

labai maža, ir kaukuole atsižymi lyg snukis savo issikisizmu (projekcija) žandikaulių.

Kas link szvieto gyvunų, Afrika yra ipatingai tėvyszke levo, kuri traukiasi nuo kalnynų Atlas iki sala-vai Geros Vilties; dabar jau issz palengvo levai yra vejami į vidų nuo apgyventųjų szalių pakraszcziuose. Afrikos slonius, didesnis augumu negu jo Azijos gentainis, ganosi viduje didelėmis bandomis; ir sloniakauliai, jų priteikiami, yra vyriausiu ir brangintiniausiu pirkiniu prekyboje. Labiaus pribijomas per tengymius, negu tuodu abu, yra dviragis rhinocėros kuris pusiutusiai duksta kad sužeistas, ir kartais užpuola jį paroksyzmai umo papykio, taip kad jis aria žiamę savo ragais ir užsipuola ant didelių krumynų su dideliu smarkumu. Nyliujė ir kitose upėse hippopotamos gyvena kaimenėmis. Jie seka paskui valczių nakties kelionėse, ir užpykinti užpuola bei sudrasko savo sunkiais žandais. Visokeriopus mėtodos medžiojimo yra priimtos. Baltasis žmogus pasitiki ant savo szaudyklės, tullos tengymių gentės medžioja ir pasmeigia juos lyg kad bangžuvis, duobės ir spąstai yra visur, ir didelis džiaugsmas kyla užmuszus gyvulį. Krokodilius gyvena visose didėsėse upėse ir ažeruose tropiszkose szalyse, ale dar jų daug yra Nyliuje arti pirmos kata-raktos. Vienas issz pagarbincziausių tarp visų Afrikos gyvunų, žiraffa, gyvena nuo Nubijos iki rubežiaus Kapo Kolonijos. Prisitaikinimą žiraffos prie jos prigimtos bustynės patėmyja visi keleviai. „Kartais,“ raszo Gordon Cumming, „asz budavau abejonėje apie pilningas bandas žiraffų.“ Net papratusi akis tengimių tankiai medžių stuobrius laiko už žiraffas ir žiraffas už senus medžius. Tengymiai medžioja jas raiti ant arklių, ir kaip szoblėti medėjai Abyssinijos daro medžionėse rhinocėrų ir slonių, pakerta joms kelių sulankas szoblės kirtimo; jie taip-gi kasa navatnas duobes dėl ipuolimo joms; duobė yra iszkasama apie 10 pėdu gylis issz abiejų galų, su siena arba pylimu aplink 7 pėdas augszczio per viaurį, taip jog nelaimingas

pasvires ant vidurinio pylimo, ir neįstengia nėkur atsispirti. Skaitlingiausi Afrikos gyvūnai — tai antilopos. Pietuose ožys — szokikas ganosi nesuskaitomomis kaimenėmis, rytinėje Afrikoje yra smulkiausias tos familijos, muskinė antilopa, su vargu 14 colių augszta, kuomet dygliuotuose krumynuose viduje Afrikos slankioja kudu, 4 pedu augszczio. O žiraffa tarpe pakszczių, „plunksnuotasis verbludas,“ sztrusis, užtinkamas yra puszczios ir atviros platumos. Arklys tapė prijunkytas, atskyrus girines szalis, o yakai ir laukiniai asilai yra tengymiais, vienok rytuose nekuriuose krasztuose užtinkamas yra nuodingas inzektas, Tsetzė musė, kuri taip yra mirtina del visų naminių gyvulių, jog nei galvių nei avių nėra galima užlaikyti, o nei arklys ten nēgali akklimatizuotiesi.

Augalai Afrikos yra nuodugniai įvairus įvairose szalyse. Kuomet sziaurėje vegētacija yra ta pati, kaip pietinėje Europoje, tai Saharoje pasirodo daktylinė palma, duona pustynės; į pietus nuo Saharos užima jos vietą medis Baobab arba beždžionų duonmedis, ir drauge su liemeningais, medviln-medžiais, aliejaus palmomis, sago palmomis ir kitais, medžių tų iszkilmingos veislės paženkлина formą szalies.

Kožnas skiatantis avanturas Europiszkų keleivių po Afriką ras vienval menant apie pirklus arabus. Vyriausia jų prekyba yra — nevalninkai; Sudanas į pietus nuo Saharos yra plati medžiojimo nevalninkų žiamė, nuo Kakos Burnuje iki Murzukui Fezzan'e kasmet 10000 vergų tampa suimta, ir kožnas kurs nežino kelio turi tvirtai sekti paskui kaulus, gulinczius po deszinei ir po kairei takų. Aplink 4000 nevalninkų kasmet siunczia isz Timbuktū į Morokko; aplink 20000 kasmet ēsa slapta iszgabenami nuo pakraszczių Raudonosios Marės ir susodinami ant laivų Zanzibare. Baisybės nevalninkų medžiojimo Afrikojė, kelionė per pustynę, pragaisztis gyvasties, goslumas, Arabų jų apsiėjime su nelaimingas nēgrais, tai beveik negalimas daigtas įtikėti. Už tatai reikalas arabų kreipiasi ant

gyvulis, pagautas vienojē izš tokiu duobiu pasiliekti papainiojimo kelio Europiszkiem keleiviams. Pasitiekēkiamē, jōg aukos szitū karžygiszku keleiviu nenuējo ant nēko ir jōg su atidarymu lanku Kongos greitai taps teisingumas pagamintas dēl giliai īgriebtos dalies Musu žmogiszkosios vieslēs, turinczios savo bustynē Afrikoje.

Prometėjus,

(Graikiszka pasaka)

Lenkiszka paraszē Dygasinski's, vertē M. Skiedra.

Mano žmonēs buvo paskendē baisyse tamsybēs. Jie drebēdami baidēsi szviesos. Kaip gaujos hijēnū naktymis veikia mažus veikalus. Vaitojimas nelaimiu ir rēksmas piktadarysczių garsinosi po daubas ir miszkus. Tamsius veidus, paniurius žvilgius ir rankas priesz brolius ukvatniai pakeltas visados macziau pas tų žmonių. Baimē riszdavo jiems sparnus, kada liepsnojanti rytmetinė auszra giedrią dieną pranaszavo. O kada saulē dyvinų veidų žvilgterėjo ant žiamēs, pamatē czia balas kraujo ir liekanas puotos kannibalizmo. Visas sutvērims džiaugēsi ir gērėjosi spinduliutoje szviesoje dienos ir tiktai tie žmonēs keikia gyvastį duodancziają skaistybę. Veltu balsu vadovo keikiau jų užkietėjimą ir budinau milžiniszką dvasią. Murmėjo piktumu žvēriszkos minios, braszkėjimas dantų ir aitrus nužiaminimas grumojo man izš visur. Pradėjo manę neapkęsti. Tėvai ir motynos isigandusiems vaikams nurodydavo ant manēs, kaipo ant begēdingos priežasties rustybēs dangaus, plakanczio žmonių veislē. Ir asz, kurs tvėriau tuos žmones izš purvo, turėjau dabar juose prieszius, baisiausius izš visų sutvėrimų žiamēs!... Vienok duszioj savo ne turėjau gielunio neapikantos. Asz mistras, turėjau mylėti savo tvėrimą, kaipo vienintėlį darbą gyvenimo pilno kovos. Todėl su linksmu veidu ir suminksztinta szirdžia izšvaikszcziøjau kalnus ir lygumus, apmislydamas, kaip patobulinti sutvertąjį žmogų; klausiau rodos visos

gamtos ir apturėjau baisų atsakymą: „žmogus negali tobulintis ant žiamės! tiktai tas, kurs perkunais valdo ant dangiszkų platybių, — yra visagalis ir iszmintin-giausias Dzeus“. Tai buvo baisus smugis dėl manęs.

Marės, krikdamos plakė ir skalavo su putotais vilniais uolas ir rodos juokėsi isz mano verksmingo padėjimo.

Negyva uola, atsirėmus su virszunia į debesius, rodėsi man begaliniai puikesne ir didesne, negu tie žmonės, iszblyszkę, iszdžiuvę, ir apkvaite. Miskai ir žalios pievos, linksmi dainomis paukszteliu ir garuo-janti kvapais meilės, pajudino duszioj mano baisų pa-vydejimą. Kaip-tai, szaukiau silpras ir abejingas, ar-gi mano sutvėrimas yra niekingiausiu už viską ant svieto? Ar-gi prakeiktesnių už patį molį, isz kurio jį sukunyjau?

Naktis kilo tamsi, nežvaigždėta. Pailsęs betyri-nėjant ir kovojant su pat savim numecziau nuo peczių liavo kailį ir, patieses jį ant grynios uolos, priguliau pasilsėti. Bet ar galėjau užmigti asz, Prometėjus, tėvas savo nelaimingos nors ir prakeiktos giminės!... Ir tada vėl kakta mano liepsnojo, o szirdis balsiai tvinkeziojo. Mislyjau ir jaučiau už juos... Placziai praskiestas akis atkreipiau į dangų, o mislį stacziai į Dzeusą atrėmiau. Mislis buvo uma, kaip žaibas, baisi, kaip griausmai audros, ir jaja tiesiog į dangų patai-kiau. Ne žinojau tuolaik, kad Titanas mislies gali buti iszgastingu dėl Dievų ir kad žiamiszkos jo per-kunijos gali suskaldyti priedangą Olympiczio. Ne-trukus praskido tirsztai debesiai kalno ir už jų pasirodė spindinti skaistybė, kurios bangose, macziau, plauko puikus paveikslas paties karaliaus Dzeuso. Buvo gražus, baisus didumu piktumo ir rustybės. Purpuro rausva ir aukso liepsna bloszkė ant manę nuo jo stebuklingos galvos; bet akių ne užmerkiau, nės mano paties mislis degino manę tuolaik smarkiau, negu anos liepsnos. Isžiurėjau į akis Dievo ir pažinau, jo didybę; supratau, kad jo didybė nuo szviesos paeina ir kad

be tos didžios ugnies; be tos begalinēs skaistybēs, jau nēra nieko, kuom Jisai skirtuosi nuog manēs... A! — suszukau — jeigu turēcīau petī brolio Ātlaso, kuris Tav liepiant, didis Dzeuse, neszioj svieta ant savo galingo sprando, izstraukcīau asz isz Tavēs žiburiuotus žibinkszcīus ir padarycīau žmones ī Dievus panaszius.

Tuolaik vėl prakalbo Dzeus ī manę balsu taip baisiu, kad net uola, ant kurios ilsējaus, pajudo. Nu-
tariau buti-gi prieszu, prilygstancīu dėl monarko griausmų; tōdėl norens viskas aplink manę baimėje drebējo, norens žaibai jo žvilgių užplētē placzią pa-
saulę ir apakino manę — akims liepiau ne mirkezioti, o szirdžiai isakiau ramumą. Girdējau kliksmą persi-
gandimo, balsus grumojimo ir vaitonēs maldų, kurias žmonēs mano siuntē ī augsztybes, nusižiamindami priesz valdoną perkunų. Girdējau, o nelaimē, kaip manę keikiant szaukēsi pagalbos Dzeuso, idant inirszias savo koravones ant mano galvos iszpiltu, idant su-
tramdytu... Ir ne krupteleėjau... Jis grumoj, užē veltu, vadino manę menka dulkia; gāsdino kankynėmis ir vertē prie paklusnumo. Paszokau tad sujudintas jausmu savo vertystes ir tokį vyriszkmą savyje pajutau, tiek pajėgų sukilo mano duszioj, net Dzeus pasikavojo už debesų ir tiktai savo baismus žarstē.

Supratau dabar, jog su Dievais priguli stoti ī kovą, [idant patobulinti žmogų. Bet ir Jis suprato jeigu Titanas paszauks Jī ī kovą, tai nenuleis rankų kitaip, kaip apsivaininkavēs žolynais pargalēs. Užtai Jis apszarvojo rankas brolių mano buožėmis ir asomis, o szirdžias noru broliųdystēs.

— Bedievi! — szaukia persekiodami manę visur. Ant musų galvų trauki koravones ir nelaimes; piktu maisztu užkreiti žiamę... Nulenk galvą, sudėk aukas Dzeus dovanos, dievu tavę pastatys, nemarios garbēs atsigersi; kitaip turi pragaiszti, kaip piktadaris panėkintas

Jie szaipēsi isz piktumo, girdėdami kaip asz juos nēkinau ir tramdžiau, tardamas kad kas su Dievais ī kovą drīsta stoti, tas ne dreba priesz tarnus bei užmuszėjus.

Vienų vienas ant visos žiamės, apleistas iš visur, nutariau sau galutinai susigriežti, išsplėszti iš Dzeuso jo galę, atimti nuo Jo didybę, sostą Dievo nukelti ant žiamės ir ant to sosto pasodinti žmogų.

Abejonės ir paslapties jau ne turėjau. Liko tik-tai didelis žengsnis, kuris pasiektu idėja.

II.

Ant atvirų marių yra sala Lemnos, tiesiai priesz Tenedos gulinczia, garsi pasakomis apie Dievus. Ten sako, Dzeus nutrenkė ant žiamės piktą aniolą, kuris krito iš dangaus saulėleidžio laike, neszdamas ant žiamės dangiszkas kibirksztes. Asz sėdu į menką luotą ir leidžiuos į platybes marių. Ir czia malonė Dzeuso manę apleido. Mėtomas vilniais audras, tarp sunkių nelaimių, pasiekiau krantą žiamės, kurios gyventojai meilingai vaiszino išvarytinius Olympo ir prakeiktėlius bei nusudytus per didį karalių griausmų. Mislis mano ilgai ne davė man pailsio, kova su Olympiecziu smarkiai dunksėjo mano krutinėje, o viltis kad pergimdysiu žmones, aiszkiai žibėjo priesz manę ir bepaliivos rodė ant iszkilmingų mierių vargingos kelionės.

Atmenu, buvo naktis, visos gyvybės pavedė miegui savo nelaimės ir rupeszczius dienos. Asz-gi szianakt atmecziau pailsį ir žengiau pagal įkvėpimą mislies. Bėgau į tuszczą aplinkę kur negirdėti staugimo laukinio žvėrio nė plasniojimo sparnų. O! koks puikus tuolaik asz buvau, nės asz pirmas pasiekiau žiamę, ant kurios tiktai Dievas iš savo augsztybių regėti galėjo!... Kiek galybės įplaukė į manę, kiek nemirtinumo savyje pajutau — to žodžiais iszreiksztį neįveiksiu. Iš paties savęs sėmiau visus jausnius, nės buvau už svieto ir tiktai pats su savim... Man, Titanui rodėsi jog dangus karunoje žvaigždžių galvą priesz manę lenkė. Mano kojos nejuto žiamės, o kvėpavimas nesza svietui galingus vaisius. Umai pamacziau priesz savę dangų, skėstantį skaitybėje; liepsnotos ugnys įnirsziai kilo į augszti; trenksmas žaibų baisingai aplinkui bil-

dėjo; žiamė drebėdama vaitojo, o atgarsiai skaldėsi į kopėčiuotas uolas.

— Tai čia yra paslapti brangvietė Dzeuso — pamislyjau; — čia sunkiasi szaltinis Jo galės kuri žiamę varžo!... Esmu prie vartų visagalio ir jeigu mano dvasė išsigalės — nunesziu dieviszkus lobius ir židinius szviesos po visų žiamių platybės įkursių! Tuolaik pamatysi, Dzeuse, koks tu silpnas asti!

Nužengiau ir pirmkart stojau į tėviszkę amžinos szviesos — ugnies. Žiežirguotos liepsnos rijo mane iš visų pusių; dangus rodėsi išblyszkusių be milsvos prie tų mėnesių gaistro. Užėmiau dvasę, idant užentieji griausmai ne išzgirstu mano kvėpavimo. Juk asz vogiau nuo Dzeuso didžiausią jo paslapti, plėsziau iš jo rankų lazda galybės ir ne kruptelėjau. Pati ugnis juto, kad szventvagiszka ranka jos siekia, užtatai degino manę neiszpasakytai, jinau norėjo sutirpyti manę szventoje savo liepsnose.

Nuo kraterio Mosiklo pasėmiau vieną sauja, kitą... Norėjau debesius ugnies nuneszti savo žmonėms.

Su taja brangia naszta skubinaus karszcziuotas į stov-vietę, kur laukia manęs mano menkas luotas plukuriuodamas bangose. Ir dyvinas daigtas, marės, tartum man garbę neszė, lenkė savo tvirtą sprandą ir vijo mano luotą. Vėjai putė palengva, prieglaudžiai. Dabar jau asz buvau didesnis; negu Titanas; buvau pranaszu ir kaltininku ugnies, kure-kurėju szviesos tarp žmonių. Iszkroviau luotą tamsybėse savo tėvynės ir pradėjau kurti apszczius židinius. Išz tamsių urvų pasirodė apniukusios galvos; abejingai žiurėjo į manę ir į ugnį, kuri lygsziol buvo privilėju Dzeuso. Pamažu szvito veidai, pradeda su isitikėjimu žiurėti ant paslapties, neregėtos lygsziolaik. Apsėdo židinį žmonės, buvo jiems szilta, gerai, ir umai ugnis į jų szirdžias sunktis pradėjo. Iszgirdau tad pirmus išz jų lupų žodžius meilės ir mielaszirdystės. Dabar su triumphu žvilgterėjau į dangų, savaja laime pripildžiau platybės

pasaulēs ir surikau: „Ugnis tarp žmonių! Jinai per amžius neužges; jinai padarys juos galingesniais už Dievus!“

Žodžius mano iszgirdo Visagalis....

III.

Netrukus, dėkui augszcziausiai galybei, buvau sugautas ir nuvilktas į debesuotą apigardę Kaukazo. Ten yra dykas, nuogas kalnas, tiktai samanomis pri dengtas, sklidas, tartum jį gyvatės su seile apgleizojo. Czia tiktai sustojo su manim dangiszkas plakikas. Baisius retėžius apsuko aplink sanarius ir su kuju manę prie uolos kalti pradėjo. Užbaigęs triusą akis i akį su vanagais bei areliais, veidas į veidą su dangum paliko manę toje tusztyneje.

Isztiestas ir sukaltas gulėjau, auksztelninkai pavestas, sugniaužęs kumsczias ir akis iszskleidęs turėjau. O Dzeus giedroje ir audroje, dieną ir naktį su laime žiurėjo ant mano kankynių. Nė nusižiaminau skundu, nė braszkėjimu dantų ne iszdaviau savo kentėjimo.

O Jis juokėsi isz manęs, nės buvo pergalėtas, bet asz žvilgiais panėkinimo atmokėjau jam gausiai už skausmus savo.

Tuolaik nuo virszunės kalno pakilo karguojantis karksėjimas arelio; iszskėtęs milžiniszkus sparnus davė ant manęs ratą, taikant į mano krutį perverenczią akį, baisų snapą ir pentinus. Umai tupė prie mano szirdies, kuri tvinkeziojo su tokių vyriszku mu muczel ninko, kad net arelis kruptelejo ir nuo sykio kibinti manę ne driso. Užtat-gi atrēmė į manę juodasis karalius rusczias pražutingai baisias akis, jis norėjo manę pergasdinti. Pamacziau jo szirdyje begalinį norą kraujo, pažinau Dzeuso plakiką ir mecziau jau žvilgį panėkinimo bei žodžius iszjuokimo, kurie uždegė jo pasiutimą.

Priszoko ir manę draskyti pradėjo. Girdėjau, kaip snapas jo kalė, kaip draskomas mano kunas traszkėjo ir kraujas tekėjo; jutau paszėlusį skausmą, nuo kurio

prakaitas laszais ridėjo per kaktą, bet lupų neatvėriau dėl suvaitojimo bei pasiskundimo. Iszbuvau taip dieną, o maloningas Dzeus savo galėje aprupino taip, kad kunas mano užgijo, o szirdis tapė kaip nekibinta. Auszra vos žybterėjo, o jau juodasis kraujagėris vėl prie manęs tupėjo. Su snapu draskė mano vidurius, užsigerdamas sziltu krauju. Ir kasdien tas pats be paliovos buvo. Asz gyvenau, ir atsigimdavau, idant isz naujo kentėti. Dėlei to negalėjau susipratinti su skausmais, nės sziađien iszplėsztą szirdis rytoj vėl ataugdavo.

Žinojau, kad Dzeusą rustina mano puikumas, ir džiaugiausi, kad ir asz draskau jam skaudžias opas. Ak, ir jis kentėjo neiszpasakytai!...

Mano paveikslas tramdė jo didybę ir garbę be galo. Vienas silpnas suvaitojimas, menka gailestis, apkrautu manę dieviszkomis malonėmis bei szaltiniaiis laimės.

Per amžių-amžius taip gyveniu ir kencziu, — pamislyjau — idant panėkinti Ji, iszjuokti.

Daugel valandų nuridėjo į visatą, gyvenau, kentėjau. Ir kiek sykių visagalis ponas svieto nė klausdavo manę isz augsztybių:

— Ar ilgai taip kentėsi?

Jis laukė atsakymo: „kolek man ne dovanosi!“ Asz atsakydavau: — „Kolek Tu ne pragaiszi!“

Dangus.

Pagal prof. d-rą L. Büchner'į.

Prasmė „dangaus“ kaipio tam tikros vietos paszviečių ar-
mėje gali buti per mokslą įžiuruoma tiktai dar kaipio smageninis
verpinyš galvų be mislies.

Ph. Spiller.

Nurodymas ant visogalingos esybės, kuri kuomet nors vei-
kusi butu kaipio impulsas, visiems mūsų supratimams apie veikma-
gamtos spėku taip prieszgyniuoja, jog tokiame galimumui nėra
galima suteikti jokios ukėsizszkos tiesos mūsų moksle.

A. Bernstein.

Mislyti pajėga be substancijos kaipio žiedžianti gėnių karant
virsz chaos'o gaivalų — tai sapnas regėtojų dvasių.

E. Harless.

Kožnas mokslan einantis vaikas szia dien žino, jog dangus
nėra jokių virsz žiamės pavožtu melynų varpu, per kurio ply-
szius ugninis skritulys visatos perszviečia kaipio saulė ir žvaigž-
dės, bet jog mes į jį prisiziūrinėdami žiurime į neiszmieruo-
jamą, beveik tuszczią artinę be pradžios ir galo, kurioje tik
atskirose, iszbarstytose ir beveik be galo toli vieni nuo kitų
tolimose apsklembtose vietose atskiri paszviečių gumulai arba
kruvos tokių gumulų pertraukia baisųjį pustumą, ir kurioje, dėl
paveizdos, mūsų paczių saulinė systėma nežiurint į savo milži-
niszką platybę tacziau pasirodo tik tai menku taszkeliu bega-
liszkume ertmės. Už tai kuomet tikėjimiszka szvieto pažvalga
mokina, jog mes, pabaigę savo žiamiszka gyvenimo bėgį, esame
paskirti, „ieiti į dangų“, tai astronomiszki tyrinėjimai prieszin-
gai mokina, jog mes jau viduryje to sapnuoto dangaus esame,
apsiaupti budami atokiose tolybėse be lykiaus, į mūsų žiamę ar
mūsų saulinę systėmą panėszincziais paszviečių gumulais ir
sistėmomis paszvietinių gumulų. Isz daugiaus ar mažiaus be-
formių garo ar miglos massų, kurių pradinis pasiplatinimas
tėsesi per daugelį billijonų mylių, ir kurių sadėlinis materjolas
turėjo pasiduoti mūsų nuojiegoms neprieinamai medegos pra-
skiedai, turėjo pasidarant atskiriems sukantiems punktams,
kuriumpi atomai vieni prie kitų labiaus buvo prisiartinę, pasi-
daryti szitie paszvietinai gumulai ir systėmos paszvietinių gumulų
laipsniszka pasididinančių sutirsztėjimo processu ir palengva
suapvalėti į kietas massas arba surėdytas tųjį systėmas. Szitos
massės esti vienvaliniame, kaip savame taip aplink viena kitą
judėjime szvieto ertmėje — judėjime, kurs suprantama viso-
keriopiausiu budu susikabina ir susimaigo, vienok-gi visnose
savo apsireiszkimuose ir modifikacijose valdomas yra tiktai
vienų vienu, jau apraszytu ir visur giliuojanczių gamtos ista-
tymų, beje istatymų gravitacijos arba pritraukimo. Szitam
galbut svarbiausiam ir visatiniausiam pasiplatinusiam isz visu
gamtos istatymų, kuriam yra paduota kožna medega, ir kuri

galima tiesiog patęmyti ant kožo daigto arba daigto dalelės, pasiduoja visi anie ar tai dideli ar tai mažyzčiai paszvieczų gumulai be prieszginybės arba be mažų mažiausio pasikreipimo, kuris galētu palaikyti paprieszyjimą prastų mechaniskų principų jų judėjimo. Tokis paprieszinimas arba tokia iszskyra iszsižiuri absoliutiskai negalima, ir anajai regulai prieszingas faktas butu taip pat dideliu stebuklu, kaip kožnas kitas gamtos stebuklas. Isz tiesų tokia iszskyra arba toks prasikreipimas nuo regulos, kuri pavėlytu spręsti apie įveikmę virszszvietiskos galybės, tiksliai taisanczios ar rėdanczios rankos, nei negalėjo nēkuomet moksliskai buti patikrintas. Prieszingai, pasirodė jog visi anie judėjimai, ant kiek jie nepasiduoja neaprokuojamiems trukdymams, gali su matėmatiskų asztrumu buti pažintais, aprokuotais ir isz virszsaus užsakytais. Kaip toli tēleskopas siekia ir kiek buvo galima pažinti įstatymus dangaus — o tai, kaip žinome, buvo galima ant tolybės billijonų ir trillijonų mylių — visuomet buvo sutinkamas tik tai tas pats įstatymas, tie patys prasti, mechaniskieji principai, ta pati matėmatiską formula, tie patys, aprokuojami atsitikimai. Nēkuomet-gi nei tyliansias pėdsakas nepasirodė pagal savo tiksą veikianczio pirszto, kuris butu surėdęs skritulius dangaus, o butu pamojęs kelius dēl žiamių, saulių ar komētų. „Asz visur perjieszkojau dangų,“ pasakė didis astronomas Lalande, „o nēkur neradau pėdsako dievo.“ Ir kad cēsorius Napolėonas pasiklausė garsaus astronomo Laplace's, kodėl jo systėmoje dangiszkosios mechanikos nēkur nēra kalbos apie dievą, tasai atsakė: „Sire, je n'avais pas besoin de cette hypothėse!“ — Kuomi toliaus astronomija savo žinojime įstatymų ir atsitikimų dangaus nužengė, tuomi toliaus ji atgal nustumė idėja arba daleidimą virszgamtiskos įveikmės, ir tuomi lengviaus jai pasidarė, pasidarymą, sueiliavimą ir judėjimą paszvietinių gumulų parvesti ant praszciausių, per medegą ir įstatymus jos judėjimo galimais pastojusių atsitikimų. Pritraukimas mažiausųjų dalelių suapvalėdino paszvieczų gumulus, o įstatymais pritraukimo susijungė su jų pirmutinių judėjimu patiekė jų viens aplink kitą riedėjimą, ką mes sziaidien ant jų matome. Rėds dangelis, atėję iki szitam punktui, nori vėl pirmos judėjimo priežasties jieszkoti ne matėrijoje paczioje, bet ją parvesti nuo virszžiamiszko pirszto, kurs taip sakant visuotinę szvieto koszę sukęs ir matėrijai suteikęs jos judėjimą. Taip norėjo dar didis Newtonas taip vad. tangencialiszka judėjime žvaigždžių tiesiog matyti pirsztą dievo; ir pats Laplace negalėjo susilaikyti nepasakęs: „O philosophe, parodyk man ranką, kuri planėtas metė ant tangentės jų kelio!“ Bet ir toje taip atitolintoje pozicijoje negali laikytiesi asabiszka tvėrtojo pajėga. Jau pirmsniame straipsnyje iszrodytas dugninis

sakinys, jog nėra materijos be judėjimo, ir jog amžina materija turi taip-gi dalyva buti amžino judėjimo, butu užtektinas, padaryti galą szitai sunkenybei. Nėra galima abejonė apie tai, kad visoje szvieto ertmėje judėjimas buvo nuo amžių amžių ar taip-gi bus per amžių amžius, ir kad visi szvieto gumulai be iszskyros pasidavę yra regulariszkam vadavimuisi pasidarymo bei pragaizsimo, ir kad kožnas bei vienas isz jų pereina per ilgas gadynes patekanti gyvastini cyklių pasidarymo, busenos ir mirimo, kuris galiaus atsikartojanczių iszsisklaistymu i taip vad. kosmiszka miglos massa toliaus varo savo persenusia bova tokiu pat ar panėsziau budu. Visoje szvieto ertmėje už tai įvyksta amžinas ir nuo amžių amžių esantis persikietojimas.

„Apsireiszkinas szito aplinkinio bėgio, kuris nėkuomet negali pasibaigti, gali buti palygintas i spiraliszka plieninės plunksnos gyvatę, kuri visuomet vėl atszoka, kaip tankiai ją žiamyn nenuspaustum,“ (Sonnensznidt).

Bet-gi ir nežiurint i szitą visuotiną pamatinį sakinį nėra jokių budu sunku ar negalima; pasidaryti nuojėgą, kaip prigimtinių kelių įvyko ans įpatingas judėjimas, kuris davė arba turėjo duoti pirmąjį impulsą dėl pasidarymo processo apskritėjimo. Jau menkiausios nelygybės didune ir atomų pirmapradinio buvio turėjo pakakti, kad duoti priežastį dėl pasidarymo pirmųjų centrų tirsztėjimo. Ir neatbutino susitraukimo pradinio miglos skritulio per atvėsimą ar neregulariszka spinduliavimą i szaltą szvieto ertmę turėjo ganėti, idant atomus vienus kitumpi įvairių budu priartinti ir tuomi atskirose vietose pradėti processą tirsztėjimo ir judėjimo, kuris turėjo vesti prie susižiedimo atskirų szvieto gumulų. Galbut prieg tam veikė szalinis pritraukimas isz szalies susėdiszkų dangaus gumulų, kas atskiras dalis miglos skritulio privertė, isz tos pusės sutirsztėti ir labiaus susitraukti ir galiaus aplink savo aszį riedėti. Gal prisidėjo taip-gi kėmiszkos gentystos, kurios privertė atskiras atomas, pasiļiovus veikti priežascziai pirmapradinio iszskietimo, artintiesi vienus prie kitų ir sužiesti naujus gumulus, tarp kurių didesniejie įgyjo persvarą ant aplinkinių mažesniųjų, tuos traukė ir taip davė impulsą dėl pasidarymo tolesnių chemiszkių processų, glamonėjami per dydinczią szilumą dėl kyļanczio tirsztėjimo. Per nelygų susikrovimą didesnių ar mažesnių massų isz įvairių pusių turėjo įvykti prasistumimas svarumo centro ir su tuomi tekmė atskirų dalių gazo skritulio kuri galiaus riedancziame ir per riedėjimą i pasidarymą atskirų, regulariszkuose keliuose skriejanczių skritulių vedancziame judėjime pasibaigė. Isz tiesų busena tokių riedanczių miglų ar miglos skritulių su žiedo spiraliszku pavilalu tapė parodyta danguje per teleskopa. Visa budavonė taip vad. spiraliszkių miglų, dėl paveizdos, moja ant

to, kad anie tēmytini szvietu gumulai randasi buvyje szauņu revoluciņū, kur milžiniskos upēs kaitrios matērijos spirāliskuose vinguriuose nugremzda ant centro masu ir pagamina sukurinius bei apsisukimo judējumus, kuriems galiaus lemta yra vesti ī pasidavimā apskritū szvietu gumulū. Antrapus rotatoriskās arba sukimosi judējimas yra taip visuotinai pasiplatinēs szvietu artmēj ir ant visu suapvalējusiū kosmiszķu masu be izšķyru pamatomos, jog tai butinai nurodo ant busenos dēl jojo visuotinos priēzasties arba phizikiszķo neatbutinumo. Anot Spillerio visatinai nēra szvietu ertmēje jokio judējimo tiesiaja linija, o tiktai kreivaja. Jo greitybē, kaip pats iz savēs suprantamā, turi ant tiek pasiskubinti, ant kiek processas sutirsztējimo kosmiszķos masos pasidaugina.

Ir tolesnis izsziplētojims sukanēziusiū kosmiszķu masu ī sanariuotas sauliū ir planētū systēmas īvyksta su visu pagal mekaniskzķā būdā ir prietaikmēje priē žinomu phyzikiszķu īstatymū. Vienvalīniū trumpējimu ir susitraukimu pasidangi nanti greitybē pradētojo judējimo — panēsintis ī linzā suplok sztējims visos miglū masos su stipresniū sutirsztējimu viduryje nuo īsibēgējimo spēkos paeinantis atsiskyrims ēkvatoriszķū miglos žiedū panēsziū būdū, kaip īuos szīadien dar turi planēta Saturnas, — galiausias sudraskymas ir suapvalējims tū žiedū ī skritulius (planētas, ir tt.) — palengvas īvyknsis īvairiū atvēsimo stadijū szitū atidalintū gumulū — visas pagal izszve džiojumus garsiosios, dabar visuotinai priēmtosios Kanto ir Laplacēs nebulariszķos hipothēzos — sztai prastieje īrankiai, su kuriū pagelba gamta savo diždius, ant patekimo per myrijadus metū paskirtus mierius paszvieciū sužiedimo pasiekusi yra ir be paliovos pasiekti stengiasi. Nēsa net szīadien dar mato astronomai ant priēvalyjanēziū paramū, daugelyje taip vad. jau tankiaus paminētū miglos plēmu danguose īvairius laipsnius eigio izszilankstymo musu pacziū saulinēs systēmos arba šķriejanēzius, izz placziā izsziplētusiū miglos masu susidedānczius szvietus, kurie po valei tolin žengencziū tirsztējimu ir sukīmusi izsziplētos ī sanariuotas szvietu gumulū arba sauliū systēmas. „Kas galētu,“ sako prof. Forster (Der Welt Anfang und Ende, R 18), „matyti taip vad. spirāliskās arba sukurines miglas be to, kad jam tuoju nepripultu persiliudyjims vidurinio jū judējimo.“

Rods daug miglos plēmu danguose nēra kitu kuomi kaip kruvomis žvaigždziū ir per gerus instrumentus gali žiurovas jas izsdēstyti ī tokias. Tacziaus vėl yra skaitlius kitū kurios nuo anū žymiai atsiskiria, nesiduoda izsdēstyti ī atskiras žvaigždes ir regimai susideda izz taip vad. kosmiszķos arba senszvietinēs masos īvairiose stadijose jū izszilankstymo. Tulos izz jū turi

kanduolius, kurie jau iš visumos masos išsiskyrė kaip kietesni viduriniai punktai, kitos turi pavidalus žiedų ir tt.: juk per sulyginimą ankstybesnių, ir vėlesnių tėmyjimų tų paczių plėmų tapė pažymėtos net jose įvykstancijos atmainos. Didelis jų skaitlius rodosi užsiėmęs yra dvigubu judėjimu, panėsziai i mūsų saulę ir jos planėtas, ir galiaus bene išplėtos tokiu pat būdu, kaip tosios. Naje, įvairus apsireiszkimai net nurodo ant to, kad dar pacziame viduryje mūsų paczių planėtinės systėmos randasi liekanos anos miglų masos, iš kurios ana anuomet turėjo susidaryti. Taip-gi naujesniejie tyrinėjimai analyzoje szviesos pilningai patvirtino teoriją senszvietimų miglų, kurių jau Herszelis ir Laplace apskelbė, ir parodė, jog iš tiesų szvieto ertmėje randasi tikros, savo szviesa szvieczianczios miglos, kurios nėra kuoni kitu kaip kaitriės gazo masos. O vienintele pajėga, kuri ant dugno visų sužiedinių ir judėjimų guli, yra tiktai pritraukimas — pritraukimas, kuris sutirsztina myglas, padaro iš jų saules ir planėtas, jų judėjimus reguliuoja ir galiaus per įvykusi sutirsztėjimą pagamina szilumą ir szviesą, vienintėlį ir paskutinį szaltinį visų gyvasties apsireiszkimų.

Visi tie patėmyjimai ir buitys juk duoda mums i ranką tiesą, pagal analogiją to, kas iktuolaik isztirta tapė, nusprensti, jog ir tokie atsitikimai danguose, kurie dar daugiaus ar mažiaus reikalauja iszaiszkiniimo, negalėjo padaryti jokių iszskyry nuo visuotinių įstatymų gamtos, ir jog juose pacziuose ar visuotiniuose įstatymuose matėrijos turėjo gulėti priežastis dėl ipatingo budo jų judėjimo. Mes turime tuomi labiaus tiesą ant to, kuomi atsiminimas apie szį bei tą nereguliariszką, daugiaus ar mažiaus tyczų ir, jeigu mes iš pusės mierunguno nužiurime, bemierių ar prieszingą mieriams surėdyme visatos ir jos atskirų sanarių net suvis tiesiok praszalina mislį apie veikmę ar įsikisziną augsztesnės ir, įstatymams žmogiszkos dvasės analogiszkos, inteligencijos arba tverianczios pajegos prie kožno surėdymo. Jeigu, kaip reikia daleisti pagal tėologiszką szvieto pažvagą, asabiszkai, su tam tikra pamislene veikiancziai, tveriancziai pajėgai rupėjo, ikurti szvietus kaipo buveines dėl jancianczijų ir mislyjanczių ir josios visagalė garbinanczių esybių, kam tad yra ana milžiniszkoji, pustoji, nenaudė szvieto ertmė, kurioje tik czia ir ten plukuriuoja atskiros saulės ir žiamės kaipo beveik pragaisztanti punkteliai — panėsziai i sauja mažų skritulėlių, mestų, i szvieto marė?*) Kodėl tad kitos planėtos mūsų saulinės systėmos (galbut su vienintele iszskyra planėtos Marso) nėra taip įrengtos,

*) Garsusis astronomas Tycho de Brahė († 1608) „paskyrė žvaigždėms jų vieta netoli anapus kelio Saturno, pagal anuometinę žinią nuoszaliausios planėtos; nės tolimas, bežvaigždes ēterio ertmės jis negalėjo tinkamai suderinti su savo idėja viską pripildanczio suvertujo.“ (F. Nobbė).

kad jos galėtų būti taip-gi apgyventos per žmones arba žmonėms paveidžias esybes? Ar sužiedimu daug mažų planetų nebūtų daug geriausi būve pasirupinta apie pasiekimą mierių gyvasties, kada-gi taip vad. izlaukinės arba didesnės planetos, kaip jau sakytą, neduoda jokios lukesties izsplėtoti kuomet nors gyvastvą? Kodėl mėnulis, mūsų amžinas palydovas, su savo krateriais ir izdegusiais ugnakalniais (vulkanais) esti be vandens ir atmosferos ir todėl neprietelingas kožnam organizkam izsziplėtojimui?*) Kodėl saulė, kurios pavirszis pereina pavirszi žiamės ant 12,500 kartų, nėra apgyvenama, kaip pirma viery-jama buvo? ir kodėl žvaigždės, kurios nesuskaitomais millijonais pripildo szvieto ertmę, lygiu budu nėra apgyventos? Jeigu nurodo ant naudos szitų saulų dėl apszvietimo ir apszildymo jų apgyventų planetų, tai nereikia pamirszti, kad czion įrankiai ir mieris stovi arzioje nesutikmėje, ir kad, dėl paveizdos, mūsų paczių saulė, centras mūsų planetų systėmos, neizspasakomas daugybes szviesos bei szilumos vienval be naudos eikvoja į szaltą szvieto ertmę, kuomet mūsų mažoji žiamė, sapnuotas centras visatos izs szitos daugybės apturi tiktai 2300 millijoninę dalį arba dar mažiaus, ir kuomet visos planetos ir kruvos naudojasi izs mažiaus kaip 230 millijoninės dalies szito ėnorniszko spēkos eikvojimo. Kokis ženklinimas gali būti visuotinai pri-skaitytas nuo prietikių saulės prie žiamės prigulinczių pamainų dienos su nakezia tėologiszkoje prasmėje? Jeigu tokie pa-mainai buvo reikalingi dėl gyvatos apgyvenanczių žiamę tva-rinių kodėl tad polarinė (žiamgalinė) juosta turi per pusę metų naktį? ir kodėl reikalingoji nakties tamsa yra tramdoma per įtekme mėnesinės szviesos?

Žinomame palinkime žiaminės aszies linkon lygumos žiamės

*) Pagal naujesnes pažvalgas mėnulis rods turis atmosferą, bet taip skystos ipatybės, jog jos tirsztis izsneszi tiktai 200mė iki 400nės dalies žiaminės atmosferos, taip-gi dėl busenos gyvulių, augmenių ar žmonėms paveidžių esybių negali būti panaudota. Ir kiti physikiszki pa-dejiniai pavirszio mėnulio yra tokie, kad absolutiszškai negalima jį apgy-venti. Anot Nasmyth'o szladien mums tikrai žinomas pavirszis mėnulio nėsti kuomi kitu kaip baisinga pustyne, pasibaisėtina, žmogiszkas nuo-mones sudarkanti pusczia, kurioje su visu negalimas ar nemislytinas yra gyvenimas, panėszintis į mūsų žiamiszkoje bustynę, gal izsškyrus numen-kusias formas. Buvyje 336 adynas duruojanczios dienos prie paties pa-virszio vieszpatauja baisi kaitra, kuomet augsztyulink ir taip pat ilgaje naktyje vieszpatauja pasibaisėtinas szaltis. Nėks kaip tiktai žiaurios formos, negyvi gaivalai ir bebalsis žeismas galingų spēkų! Kam-gi szitas galingos spēkos izsplėtojimas be jokio matomo gyvastino mierio? Nėsa tiktai kaip apszvietėjas arba žibintuvas mūsų naktų mėnulis, kaip žinoma, izspildo savo pareigą labai nepakaktinu budu, kada-gi jis mainosi ir prie to galbut yra priežastimi palėjurusį žiamės drebėjimų. Taipos-gi klausimas, kodėl menulis vis tiktai tą paczia szali žiamėi atsukes turi, pagal tēologiszka pažvalgą galėtų liktiesi be atsakymo.

kelio arba taip vad. kreivuma ėkliptikos, kuri esti priežastimi atmainų meto laikų, daugelis nori matyti mieringą apveizdą dangaus dėl mūsų kloties. Bet jie nepamislųja, kad jie sumaino išzeigą su priežastimi, ir kad yra labai galimu daigtu, jog ir mūsų organizacija būtų kitokia, jeigu kreivuma ėkliptikos būtų kitokia arba nebutu. Prieg tam toji neteisčiai taip daug giriamoji kreivuma rodosi nėra net nėkuomi dėl mūsų pelningu; ir aszies jeigu nuo mūsų galės prigulētu atmainyti palinkima žiaminės linkon lygumos keliu, ta, mes tai tikrai padarytumėme labiaus bėgi meto laikų išzlyginancziu budu. Nėsa jeigu žiamės aszis stovetu stacziai (perpendikuliariszka) ant savo kelio, tai mes, dėl paveizdos, mūsų platumo gradusuose turėtumėme amžina pavasari, su kuomi juk be abejonės ir gyvasties patekimas pasiilgintu.

Kodėl taip reikia toliaus klaustiėsi — saulė rodė szvietui grožybę dieną išz dienos, kodėl menulis barstė savo sidabrinę szviesą ant žiamės arba kilduszės žvaigždės ir žvaigždžių vaizdai žibino savo žiburį dėl jos bėgyje anų begaliszkų, perėjusių laikų, kada dar joks gyvis nebuvo ant žiamės, kuris būtų galėjęs naudotiesi išz szitų puikių įrėdinių, išz jų stėbėtiesi ir mąstanti apie jų ženklinimą? Ką ženklina nereguliariszkamai ir temnus įvairiavimai dydyje ir tolume atskirų sanarių mūsų saulinės systėmos, ir dėlto czion nėra jokio parėdko, jokios symetrijos ar harmonijos, jokio grožio, jokio regulariszkumo arba įstatymiszkumo kas link didžio, tirsztumo, pozicijos, apgyventinumo ir tt.? Kodėl visi prilyginimai, analogijos, spēkuliacijos, ką buvo subudavotos ant skaitliaus ir sužiedimo planėtu, ir su kuomi pats didis Kepleris prie progos užsiiminėjo, pasirėdė esą tuszsziomis svajonėmis? Kokį ženklinimą turi taip vad. asteroidos arba kiuržinės planėtos su jų susikryžiuojancziais keliais, kurių dabar toli per du szimtu žino, kuomet tai dar nėra taip labai seniai, kad svajojantiejie philozophai dėl spekulatyviszkų priežasczių tikėjosi galėsį darodyti, kad žinomoje astronomiszkoje spragojė tarp Marso ir Jupiterio negalį jokios tolesnės planėtos ekzistavoti? Kokią užduotę pildo nesuskaityti metėorai arba metėoritai, kurie skersai žiamės kelia skrieja ir žiamėn puldami taip visokeriopą blėdį padaro? arba beskaitlinės komėtos su jų visuomet atsimainancziais keliais, kurios rodosi tik dėlto yra, idant glamonėti riebiausiajį prietarą, o kurių anot Keplerio išszitarimo dangus taip yra pilnas, kaip marė žuvių? arba anie tukstancziai saulių be planėtu, kurios kaipu taip vad. dvynžvaigždės amžinai rieda ar viena aplink kitą ar aplink visuotiną svarumo punktą? Dėlko galizius mūsų planėtinė systėma yra taip įtaisyta, kad ji neatbutinai, kaip bėgant laikui pasidarė, taip vėl turi pražuti, ir drauge su tuomi visa diduma,

ką žmonės ant žiamės kuomet yra nuveikę, ar padarę turi vėl nugrimzti į prieglobstį amžinos užmarszties?*)

Jeigu — kaip theistai tvirtina — szvietas arba kosmos butu buvęs per amžinaje iszmintį sutvertas arba kieravotas arba, kaip jie liub sakyti, ant iszminties pamotuotas kaip jie tad iszaiszkina visas tas prieszgyniuojancias buitį? ir kodėl amžinoji nesuteikė szvieto gumulų systėmos parėdymą, isz kurio turėtu būti pažinti jos mieriāi ir pažvilgiai? Kodėl tvėrimo pajėga neparaszė savo varda patraukimais žvaigždžių ant dangaus ir tuomi nepadarė galą visoms muczyjanczioms ir gėsdinanczioms abejonėms žmogiszkos krutinės, visiems aniems begaliszkiems ginczams apie jų paczių esybę, kurie bėdnajai, amžinai tamsumoje suopinėjancziai žmonijai padarę yra tiek skausmų ir guduriavimų? Kodėl ji slapstosi nuo musų ir paspendžia dėl musų iszminties žabangus, kurie mus imetą į begaliszkas abejones ir visokeriopus klapatus? Kaip galėtu dievas; jeigu jis egzistavotu, ramiai žiurėti ant liudnų pasekmių szitos nežinės apie jo paties esybę, kada jis juk taip lengvia; anoms galėtu padaryti galą?

Szitie paabejojimai, klausimai ir iszkalbinejimai galėtu būti pagal norą padauginťais; bet padauginimas jų neatmainytu nėko rezultate, kad beprietaringasis gamtos tyrinėjimas, kur jis nesikreiptų, nėkur negali rasti pėdsaką virszgamtiszkos įtekmes ertnėje ar laike. Tai, ką vadina daug apszauktąja „harmonija visatos“, prideria, kaip jau tapė parodyta, isz dalies nuo sapaľiojimų, ar nežinės, isz dalies nuotu paczių priežasczių, per kurias, kaip tolesniuose su didesnėmis iszgalėmis taps apsznekėta, įvyksta taip-gi nuduodantis mieringumas kitų, ipacziai ant žiamės gyvenanczių organizskų sužiedinių; ir jei nežiurint į angszciaus pakeltus prikaisziojimus vienok turi priimtas iki tulam laipsniui siekintis parėdkas ir reguliariszskumas atsitikimuose dangaus, tai szitas parėdkas yra tiktai neatbutina ir neiszsvengtina parekmė iszsiplėtojimo atsitikimų paties dangaus, kuris be szito pasėdko kaip toks nėkados nebutu parėjas į egzistenciją. Nėsa chaos, kuris bėgyje gadynių neiszsilanksto ar nesiplėtoja, turi amžinai pasilikti chaosu, kuomet sykį pradėtas judėjimas neatbutinai per palėngvą iszmėtimą to, kas nėra gabiu gyvasties arba neatsako mieriui, kaip per savytarpinį aprubežiovimą

*) Pagal naujausias, su pagelba spektriszkos analizies darytomis radynomis labai paremtas pažvalgas astronomijos pereina visos saulių ir szvieto gumulų systėmos millijardus metų patenkanti gyvastinių cyklių pasidarymo, buvimo ir mirimo, kuris galiaus atsikartojanczių iszsiszlaistymu į taip vad. miglų masą (senszvietinę miglą) toliaus traukia senu seną žaidymą tokiu pat ar tolygiu budu. Per visą szvieto ertnę už tai įvyksta amžinas ir nuo amžių esantis persikietojimas. Sulygink apie tai autoriaus veiklą „Licht und Leben. s. 211—223 ir LVI.

atskirų esybių (individue) turi duoti impulsą bėgyje milžiniškų gaudynių ant prasidėjimo ar nusigvyvenimo tokių sužiedimų kurie pritaikinti yra prie aplinkės ir dėlto gabus gyvenimo arba atsakantiniui. Kada tas, kas neatsako mierui, seniai praėjo, laikosi dar tos, kas atsako mierui. Mierui atsakantis judėjimas ar stovėjimas atskiros dangaus gumulo už tai yra tiktai atskiru atsitikimu judėjimo visatinai, ir visi nemieringi arba su judėjimais ir stovėjimais kitų dangaus gumulų susikertantieji judėjimai joje turi po valei taip ilgai izsmetami arba izskiriami buti, iki tiktai tokie pasilieka, kurie savo nereguliariszkumu arba nesutikimu su tam tikru parėdku nepagamina patys sau pragaizties — taip kad galaus visa, daug padyvyta grožybė ir parėdkas visatos izsidėsto į savyje labai prastą mėchaniką gamtos spēkų. Taip ir nuduodantis mieringumas įrėdymo mūsų planėtinės systėmos anot d-ro Karolio Vėlnaponio Dū Prel, kuris skaidriame veikalėlyje apie „kovą už buvį danguje“ (Berlin 1874; treczia padaug. laida., Leipzig 1882) pirmas ir tai laimingai mėginęs yra, nuo neseniai apsudyjime organiszko szvieto vadovaujanczius Darvino principus panaudoti taip-gi dėl astronomiszkojo szvieto — turi buti įžiuiromas tiktai kaipo prasta pasekmė tos aplinkybės, kad visos planėtos, kurios neturėjo jokių regulariszkų kelių, ar tai systėma apleidė ar tai vėl susivieniję su Saule ar tai tapė bloksztos į ilgus kelius, kur jos vėliaus persikeitė į komėtas ir meteoritų kruvas. Turbut saulė izz pradžių turėjo toli didesnį skaitlių palydovų, kurie tokiu budu tapė izz dalies izzmesti; izz to tai galbut ir didelės spragos systėmos! Tiktai gruppoje asteroīdų tas ēliminacijos processas rodosi nėra dar užbaigtas, kadagi toji kaipo dalys ar nuotrupos planėtos, sutrukusis dėl nežinomų priežasczių, dar taip ilgai nestovi, kaip kitos planėtos. Ir tarp komėtų kurias reikia įžiurėti kaipo tiesiok paeinanat nuo saulės, anot Dū Prel'io tas processas izsmetimo dar toli-gražu nėra užbaigtas. Anot jo szitos yra jauniausiomis dalymis systėmos, seniausiomis, kuomet asteroīdos guli viduryje. O kas izz szitų (ir kitų) dalių neįstengia zystėmai ir joje iki tam tikram laipsniui vieszpataujancziams parėdkui gludėti arba prisitaikinti, tampa laiko ēliminuotas arba izzmestas. „Taip baigiasi prigimta kova, kurią pradeda įstatymas gravitacijos, ant anų taip stebuklingų kombinacijų didžiųjų žvaigždžių, kurias matydami mes su vargu galime atsikratyti nuo pažvalgos, jog jų judėjimai nuo pat pradžių turėjo buti sureguliuoti su izsmintingų izsmintingiausiu mieriu. O vienok mes galime szitą mierui atsakantį rezultata pirmiausiai priskaičiuoti tiktai bemierių veikianczioms gamtos spēkoms, kurios czion, kaip visur, veikia pagal principa prisitaikinimo ir turi phazį harmonijos pagaminti be pasiklydimų.“

Vis-gi szitoji harmonija nežiurint į didelį regulariszkumą judėjimų mūsų saulinėje nėra nėkuomi mažiaus kaip užbaigta (tobula). Be paliovos viena planėta kliuva už kitos ir stengiasi su didesne ar mažesne pasekme tramdyti jos kelią. Mėnulis tampo savo motyniszką planėtą ir patvindina jos vandenių masas tankiai iki pustyjanczių straumių ar, jeigu neseniai sumanytoji apie tai teorija yra tikra, savo vidurius suapmaudyja į pragaisztingus judėjimus. Komėtos ir metėoritai skrieja skersai sistemą ir neatnesza jai jokios naudos, o tiktai blėdį. Tik-tai pergalingoji įtekme saulės laiko visumą apkantojamame parėdke.

Senovėje ir sziądien.

Raszo L. H.

Jeigu kuomet buvo teisiu iszsitarimas, jog szvietinė istorija pasiantrina, tai dabar isz tikro taip yra įpatingai prisiziurint į prietikius Amerikoje. Kas pristėbia teisiomis, neamerikiecių akymis atsitikimams pastarų deszimtmezių ant religijiszkos, polytikiszkos ir ēkonomiszkos dirvos žiamėje dollaro, tai neilgai abejojęs gali dėl palyginimo sumedžioti tolygius padėjimus senovėje. Amerika — tai sziądyksztė Roma.

Rods gal kas užmes, jog palyginimas szlubuoja, kada-gi Amerika pergyvenusi yra tiktai 400 metinę istoriją (ar bene 100 metinę? Rėd.), kuomet Roma iki laikui savo sugriuvimo buvo loszusi rolę per pusanro tukstantmeczio. Prieg tam vienok nereikia užmirshti, kad su progressu pramonės taip-gi religijiszki bei polytikiszki padėjimai greicziaus iszsiplėtoja, negu tai budavo senovėje. Kuomet, dėl paveizdos aigyptėnai ir persai galėjo per ilgus tukstantmeczius maž-daug užlaikyti savo valstijos formą, dėspotybę, tai jų pergalėtojams, Makėdoniečiams, jau buvo sunkiaus istoti į jų pėdsaką, ir taip vadinama szvietinė vieszpatystė Pilypo ir Ąleksandro, nežiurint į szvelnesnę formą terionybės, kuria makėdoniečiai buvo aplaiminę pergalėtasias tautas, trumpesniame laike perėjo ant tuomet dar ne su visu isztvirkusių romėnų. Po romėnų jokia

kita tauta neigyo taip ženklingos ant szvieto rollės. Reds bandė ėsapanai, portugalai, venecijėnai, prancuzai — ir vokiecziai dabar sav lemetuoja, jog laiko taiką ar vainą Europos savoj galybėje —, bet viskas buvo tiktai labai blogu atspinduliu subyrėjusios formos. Militarizkoji gadyne pasiekė savo kulminacijos cziukura užvajavojimų manija perimtiems kuningaikszeziams bei žiamėms veikiai eisis kaip anam kerėjimo mokintiniui, kuris pasiszaukė dvasės ir nuo jų nebegalėjo atsikratyti; visa Europa stovi po ginklu — kas-žin ar visados žmonės ginklus kreips priesz savo žmogiszkus brolius?!

Kova už tikraję valnybę taps ne militarizkaja taktika galutinai laimėta, bet ekonomiszkiejie prietikiai su elementarizska galybe nutrems painiausius muszty-nėje eiliavimus gerai įbaustų samdytų kariumenių.

Kad vėl sugrižti prie naujesnėsės Romos, tai palyginkiname Suvienytas Valstijas su senovės Roma. Waszingtonas yra sziaadyksztis Numa Roumestan, Linkoln, Kamillius, Grant, — pabjurusios atminties — Cēsaris.

Sziaadykszeziats Grakchais yra anie penki anarchistai pakarti Czikagoje ir Spartakų jau keletas puolę yra, tiktai Brutaus truksta, kuris vienok, lyg hydra, ažuot vienos kovoje su manomis (dvasėmis) kapitolo puolusios galvos turėtu igyti szimtą kitų.

Dabar czion turime gadynę cēsorių, bet kada-gi dabar viskas greicziaus eina, tai visi cēsoriai vieszpa-tauja persirengę kaipo millijonėriai.

Kas link sziaadieniszkųjų augurų, tai jų paveidumas į senovinius — žinoma vis neiszleidžiant progresso nuo akių — yra pastebėtinas. Tiktai musiszkieiai augurai maldauja palaiminimą ne nuo kelių dievų, bet praktiszku budu palaiminimą vienintėlio trigubai sutirsztinto dievo dėl valdiszko veiklumo reprezentantų žmonių.

Isz szalies tėmyjant, rodosi ne pro szalį bus isz-

tarti nuomone, kad tas generaliszkas dievas pastoja priežastimi radynų maszių, atliekanczių daugerioją darbą.

Jr tame musdieniai kuningai panėsi i senoviszkus, kad jie patys neitikia i savo szinkuojamaji „žodi dievo“, bet stengiasi žmonėms tai įkalbėti.

Polytikiszkigi prietikiai musdienėje Romoje suteikia kaip galima daugiau dar paveidumo i senoviszkuosius. Skyrimuose konsulių isz vienos pusės ir presidento bei vice-prezidento isz kitos - kas galētu at-rasti koki nors skirtumą? Kaip begėdiszku budu budavo baltai ten ir esti czion nuperkami?! Visagalin-giejie piningai kaip ten taip czion pasiekę yra kožu su sykiu savo pražutingą įveikmę. Kaip senoviszkasis pentiniuotis vedavo savo tribų ant balsavimo taip sziądyksztis pentiniuotis veda savo balsuojenczius galvijus prie skuomės rinkimų kovos. Maszina rinkimų jau tarp senovės romėnų veikusi yra su Tammany'szka prōcizija, ir Cēsaris galėjo, dėl paveizdos, su visu ramiai pasilikdamas Gallijoje su pagelba piningų, nusiųstų jo heeleriams i Romą, laukti iszeigos rinkimų konsulio, nežiurint nei i tai kad romėnų įstatymai prisako asabiszškai kondidatui pributi ant rinkimų.

Draugiszkaji rankų spaudimą, kaip kad spaudo savo rinkėjams musdienis kandidatas, idant juos perliudyti savo szirdies tikrume, nėra jokiu budu galima pripažinti už specifiszkai amerikoniszką, juk ir senoviszkas kandidatas leisdavosi ant tokio szirdingumo, ir bėda kondidatui, jeigu jis neiszpildydavo szitokios iszlygos, drauge su paimamais paprakais, jam eidavosi kaip kad Korijolanui, kuris, parszauktas namon isz isztrėmos, netapė aprinktu už tai, kad jis kaipo aristokratas nuo galvos iki pado, nenorėjo pakratyti ranką kožnam kumui kurpiui ar siuviui ir velyjo vėl keliauti i isztrėmą. Juk nei savo togą jis nebuvo per peczius mažiaus aristokratiszku budu persisvėręs, kuomet szių dienų romėnai nėko nesidrovi marszkinių rankogalius atsikasoję laikyti savo rinkimų kalbas. O sėnatoriai?

Ar jie nuodugniai skiriasi nuo savo senoviszkų pranokėjų? Ne! Tacžiaus anie priesz Sulla, priesz Cēsari ant pilvų bezliaužantiejie Romos sēnatoriai stovėjo dar nepalyginamai augszcziaus už savo musdienius kollėgas, kurie tinkamai gali buti statoti į vieną eilę su anais sēnatoriais, kuriems Kaligula isakė tokias drapanas dėvėti, kokias liubėjo neszioti vergai, idant nebutu nei pavirszutiniszko skirtumo nuo kitų vergų. Tai yra maž-daug laipsnis pasidavimo mūsų įstatymų davėjų magnatams geležinkelių ir reprezentantams dievo Mammono.

Ar reiktu dar minėti, kad kaip senoviszki taip musdieniszki valstijos urėdininkai vogė tiek, kiek galėjo pasiekti savo ilgais pirsztais? Ant iszteisinimo senoviszkų romėnų tegul-gi bus pasakyta, kad tuomet vis-gi čia ar ten rasdavosi Katokas, kuris savo sragiu teisumu vėl ant valandos padrutino įtikėjimą į szczyrą urėdo vedimą (kaip kad sziądien governoras Altgeld, Rėd.).

Ekonomiszkiejie prietikiai senoviszkos bei musgadinyszkos Romos taip-gi gali buti labai gerai prilyginti. Kaip prastesniejie papročiai tarp senųjų romėnų nyko pertekliuje, kurį jiems suteikė užvaja-vonės, ir jie vis labiaus skirstėsi į kliasas, į vargdienius ir didžiaturczius, prispaudėjus ir nuvergtus, tai įvyko ta pati regykla, kuri jau taip tankiai atsikartojusi yra ir dar atsikartoja: bėdniokai stojosi bėdnesniais, turtingiejie turtingesniais. Ir kaip sziądien isz nejučių visur atsitinka maisztai nuo iszbadėjimo, taip tuomet sukirsziniai žmonių ir vergų. Tada nuramindavo suirzusius iszalkusius žmones padalinimais javų, įrengdavo visatinas regyklas, juk iszkeldavo ir dideles czesnis, kur didelė daugybė žmonių pasivalgydavo. Mūsų dienų Roma taip-gi valgidina iszalkėlius — mėlynomis pupomis! Taip-gi jau strychnina privelyta tapė — (tai juk taip-gi yra progressu lyginant prie senoviszkų romėnų!).

Ir vis-gi nėra susipratimo iš pusės nuskriaustųjų? Naje, ko jūs dar noritė? Po teisybės jūs išalkėliai juk turėtumėte patys pirktis strychninos, kada-gi nenorite įžiūrėti, kaip didelę auką bagocziai jau tuomi pacziu daro, kad jie patys ir strychniną nuperka, be užmokesnies įteikia. Tik sekkite gražiai jus, amerikiečiai, paskui savo vadovų, pluskite ant socialistų ir laikykite tykius susiėjimus, dėl suburimo, ar norite mirti nuo išalkio ar nuo nuodų. Kalbėti juk galite, jeigu jus kalbate sutikmiui su įstatymais, jeigu jus tiktai keikiate urėdininkus, kuriuos jus sav kaipo ryksztę prisiriszote ant tos vietos, kur pasibaigia nugara, o ne kritikuojate dieviszkąjį įrėdymą bagoczių ir bėdnioku, nėra tas yra uždrausztas: jei bent apie tai pasimislyti jums yra iš mylistos pavelyta. Viskas kitas esti korotinas, nėra įstatymai stovi augszcziaus už žmogų, jeigu tasai neturi milijonų. Ir kas peržengia įstatymus, turi kentėti bausmę, nors per tai szvietas turėtu pragaiszti.

Pavietrė.

Raszo Maurus Jokai.

Tarpe musu randasi galinga ponė, kurios gyvenimo žiniunai ir mokslincziai dar nėra išpažinę, nors jie daug ką žino nupasakoti apie jos galingumą; kurios baimytiesi jie mus dar nepamokino, nors kožnas su savo viltymis tiktai prie jos kreipiasi . . .

Ne pragarą asz turiu ant mislies, bet žiamę.

Geroji, palaimintoji, tykioji žiamė, kuri nėra taip geidulinga kaip gaivalai ugnis, vanduo ir oras, kuri duodasi romiai mindžioti, žaisdas sav kapoti, savo nugarą apsodinti miestais, savo kaulus ardyti gilomis lindynėmis kalnakasyklų, kuri ramiai žiuri į žmogų, kada žmogų, kada jis pagal savo užmaczią ką norėdamas daro.

Ar kas kuomet nors jau kreipėsi žiamėspi su klausimu: ponė ir vieszpaticienė, palaimintoji, geroji

žiamė, ar-gi patinka tav mūsų triusinėjimas czion ant virszaus? Ar patinka tav, kad mes pustyjame tavo puikias, vėsinanczias gires ir taip apnuoginame tavo kuną nuo apginklo priesz deginanczias akis saulės; kad mes tavas upes suvarome į upevietes, iszdžioviname tavus produs ir paliekame tavę kankinancziame isztroszkime; kad mes skaldome tavo kuną, tojo dalis mes panaudojame dėl savo tarnystos ir jas privercziamo, kad mums duotu peną ir gėrimą; kad mes tavo žydinczius laukus girdome kraujais ir savo negyvėlius pakasame į tavo priglobstį; kad mes czion ant tavęs gyvename ir tavę laiminame ir tavę keikiame, idant tu mus maitintum, kad mes sav galvas laužome, kokiū budu ten, kur dar nedaugelis žmonių tavę apgyvena, mūsų veislė galētu dar skaitlingiaus pasiplatinti . . . ar tav tas viskas patinka, ponė ir vieszpaticienė?

Ir žiamė kantriai leidžia viską ant savęs daryti, tiktai retkarcziais jos viduriai sudreba nuo bėglaus apmaudo miestai bei palocziai ima juduoti.

Potam ji vėl bėgyje szimtmeczių (?) neiszduoda jokio ženkle gyvybės. Kaip kožna gera motyna ji mielai kenczia viską nuo savo blogų vaikų. Ji užtyli, ji užslepia jų nuodėmes ir už juos ji nukenczia korojanczius smugius dangaus. Ji nepyksta ant jų, ji nekoroja jų. Ji glamoni ir auklėja juos ir nereikalauja už tai jokio dėkingumo. Tiktai savyje ji tužbinasi ir kremtasi amžiniais skausmais; likimas jos vaikų, jos savnoringų, beszirdžių vaikų neduoda jai nei romos nei atsilsio, tužba ir kanczia, žmogiszki purvai ir nuodėmės palengva pakasa jos gyvasties spėką ir ant sykio — nebagė žiamė suserga.

O, kaip žmonės puola, žiamei apsirus! Kaip parazitiszki kirmirėliai aphīs (amalas) nuo nugeltusių lapų medžių!

Tarp nusigandusių tautų atsiranda nauji budai mirimo, kurių vardai dar nėkados nebuvo girdėtais; paputimas vėjo parmeta ant žiamės galinczių, drąsuti,

taip kad jis daugiaus nepasikelia; veltuo slapstosi už neprieinamų akmens sienų, veltuo tepasi kuną su brangiausiaisiais tepalais ir užlaiko kvapą; nematomai giltinė nežino užrakintų durių ir tiesiog susijieszko tuos, kurie jos bijosi. Nereikia užpavietryto oro, jokio užsikrėtimo; girdi vardą giltinės, nusigąsta ir mirszta.

Tai nėra jokia liga žmogaus, ne, žiamė, žiamė pati serga!

(Ale žmogus — mes pridėkiame — žiamę pats susargino! Rėd.).

Isz praeitės latvių.

VIII.

Ercokystė Kurszo po lėniszka virszesnybe lenk-lietuvių (1562—1795).

Dalinant Baltijos provincijas 1562 m. į szmotus, ercokystė Kurszo (sziadien Kurlandijos rėd., be Pilteno) pateko geresnis likimas neigu Vidžiamiai bei Ėstijai. Paskutinis ordensmeisteris, Gotthardas Kettleris, isznaikinant Vidžiamiszchio zokono valstiją, 1562 m. gavo Kurszą ir Žiamgaliją, iszėmus įsteigmę Pilteno arba Kurszo vyskupystę, į lėną nuo lenkiszcai lietuviszkos karunos. Kada Vidžiamio ponai vaitojo po valdžia lenkiszku administratorių bei szvediszku generol-gubernatorių, persekiojami tai polytikiszcai tai bažnytiszcai, tada Kurszas buvo lenkų vyresnybei perstatomas savo ercokų. Taip-gi pustyjimai maskolių bei szvedų czion nebuvo taip skaudus. Pats klimatas gelbėjo kaip burams taip diduomenei geriaus pasitureti, negu Vidžiamyje bei Ėstijoje. Bet Kursze truko savistovaus mieszczionių stono, ir už tai diduomenė czion tapė tuomi galingesnė, taip jog nesykį ercokai lankstė savo galvas priesz jos valę. Lenkų valdžia kurstė vaidus diduomenės su ercokais, idant Kurszą prie tinkamos progos įkunyti Lenkijon. Tuli ercokai negyveno savo krasztė, kartais vėl Kurszas tapė įtrauktas į vainas szvedų su lenkais, kaip vėliaus su Maskolija. 1701—1709 m. Kurszas buvo rankose szvedų, taip-gi 1658—59 szvedai buvo daugumą mietsų įmę ir tiktai taikoje Olyvos (1660) szvedai atsisakė nuo tolesnio valdymo Kurszo.

1737m. iszmirus Kettlerio giminės vyriszcai szakai, Lenkija taikėsi Kurszą suvienyti su Lietuv-Lenkija. Bet tą dalyką papainiojo Maskolija ir 1795 m. Kurszas teko Maskolijai.

Ercokas Gotthard'as Kettleris (1562—87).

Isz dalinant Vidžiamio zokono valstiją 1562 m., Kurszas gavo už vyresninką paskutinį su praminczia ercoko. Kettleris buvo 1517 m. gimęs Vestphalene isz senos didžiunų giminės. 20 metų senas jis istojo į vokiečių zokoną Vidžiamyje. Czion jis susipažino su Liuterio mokslu. Kad 1556 m. jam kaip komturui Fellino teko keliauti į Vokietiją, jis apsilankė Vittenberge, kur Melanchtono skaitymai galutinai jį patraukė tikėjimo ir gyvenimo dalykuose. 1558 m. Kettleris tapė koadjutoriumi, o 1559 m. ordensmeisteriu. Titulą ercoko priėmęs jis kaip szvietiszkas kuningaiksztis perėjo ant liuteriszkių pusės. Kettleris apsaugojo Kurszą nuo lenkų isikiszimo ir nuo vainų su susėdais. Su pagalba nuopelningo kanclerio Salomono Heningo, Kettleris sutvėrė savo szalei gerą sudo davadą ir valdžią, pripratino taip-gi atkaklia diduomenę prie tiesų bei istatymų. Bažnyczia jame rado apgynėją ir pagalbininką; jis pastatydino daug bažnyczių ir pastoratų; o per mokslainių steigimą jis rūpinosi apie pirmapradinę apszvietą savo padonų. Nors pavestą jam urėdą administratoriaus Vidžiamio pats Kettleris, per vidžiamiečių poniją skūstas, atmetė 1566 m., vienok vėliau jis kelis syk buvo tarpininku vaiduose diduomenės, miesto Rygos ir lenkų valdžios. 1566 m. savo priedvarinį pamokslininką Steponą Būlov'ą Kettleris pakėlė į Superintendentus Kurszo ir pavedė jam pirmą visatinę bažnyczių vizitaciją. Būlov'as rado su visu mažai bažnyczių, nės didesnės bažnyczios buvo tik tai Jielgavoje, Bauskeje ir Doblėne, o mažos medinės koplyczios radosi Kuldigoje, Ventpyleje, Tukkume, Talsene, Kandavoje ir Zabeln'e. Pamokslininkais tankiausiai buvo bemoksliai žmonės, kurie neistengė įtekmę įgyti ant augsztesnių luomų. Už tai 1567 m. Kettleris sukviėsdinęs ritterystę į Rygą prikalbino isz naujo iszsiusti vizitatorius ir reformatorius, kurie apžiūrėtu Kursze visas bažnyczias, sugriuvusias pataisytu ir naujas pastatydintu. 70. vietų turėjo naujos bažnyczios buti statomos, ant ko didumą kasztų davė pats ercokas, likusią-gi dalį pridėjo ritterystė. Prie kožnos bažnyczios turėjo buti donacija, beje žiamė su žmonymis dėl apdirbimo laukų dėl kuningo. Donacija turėjo pasilikti turtu bažnyczios ir tai, ką ji neszė, turėjo buti alga pamokslininko; o burai turėjo duoti duoklę javais bei pinigais. Tarp 3 vizitatorių buvo Salomonas Henning ir naujas ercoko priedvarius pamokslininkas Aleks. Einhorn'as. 1570 m. vizitatoriai iszdavė rokundą isz atlikto darbo. Einhornui tapė pavestas iszdirbimas dviejų istatymų, vienas vadinosi bažnyczios reformacija, o kitas — bažnyczios surėdu; ant tudviejų istatymų rymo vėlesnis Kurszo bažnyczių sudavadyjimas. Tuomi visu Kettleris sudrutino reformaciją Kursze. 1579 m. Stepas

Batory patvirtino jau per Sigismundą Augustą suteiktą religijos valnybę, kurią Kurszas be gaiszties galėjo džiaugtiesi, kuomet Vidžiamis nuo Chodkeyecziaus neretai susilaukė siaurinio savo tiesų. Prie Kettlerio latviai susilaukė 1586 ir 1587 m. mažojo katekismo Liuterio, taip-gi rankiaus giesmių, evangėlijų epistolų dėl szvenczių, ir Kentėjimus Vieszpaties; tai vis kasžtais eroko spaudinta Karaliaucziuje. Taip tai ant doriszkos bei bažnytiszkos dirvos padirbėjęs, Kettleris mirė 1587 m.

Pridrikis ir Vilimas (1587—1618 m.).

Tėstamente Kettleris abu savo sunu, 18 metų Pridrikį ir 13 metų Vilimą paskyrė savo ipėdiniais; iki Vilimui sulaukiant 20 metų. Pridrikis turėjo vienas valdyti, su patarme dumczių, ipacziai Henningo. Pridrikis buvo tykus ir rustus, Vilimas-gi umas ir gaivus. Vilimas susipyko su diduomene ir su lenkų valdžia, ir dėlto 1618 m. tapė nuo urėdo atmetas ir iszbanitytas. Jis gyveno iki 1620 m. ant salos Runō, paskui vyko į Vokie-tiją, vėliaus į Daniją ir mirė 1640 m. Pamariuose. Pridrikis vienas pats valdė erokystę nuo 1618 iki 1642 m. ir savo isz-minczia bei mitrumu mokėjo siubuojanczią galybę iszgelbėti. Mirė rugpjutyje 1642 m. ir jis tapė palaidotas Jielgavos pylyje; ten pat tapė palaidoti kaulai jo brolio Vilimo, o ir Gotthardo Kettlerio.

Ercokas Jokubas (1642—82).

Pridrikio ipėdiniu buvo brolėnas Jokubas, Vilimo sunus, kurs Leipzige buvęs atlikęs studijas. Buvodamas Europoje, jis susipažino su vakarinės Europos prekyba ir naujokynėmis, ir pats bandė toje linkmėje szį bei tą Kursze. Jau 1640 m. Jokubas, kaip sąregentas savo dėdės Pridrikio, nusiuntė kolionistus į Guinėją, Aprikos pakrasztyje, ir ten įsteigė kolioniją prie isztakos upės Andreas. Jisai ėsąs ir dabarnyksztę britiszką gintuvę St. Jacob palei Gambiją įsteigęs. Anglijas karalius Jokubas I kaipo krikszto dovaną dovanėjo derlingą vest-indiszkę salą Tabago, kur ercokas Jokubas 1654 m. nusiuntė laivą su 12 vyrų dėl užėmimo salos dėl Kurszo. Taip-gi laivų kelionė į Aisią arba Islandiją 1674 m. tapė Jokubui pavelyta per danų karalių Kristijoną V. Bet kad szvedai 1658 m. suėmė salą Tabago ir naujokynę St Andreas Aprikoje. Nors 1678 m. per Anglijos tarpininkystę Kurszas atgavo atgal Tabago, vienok mirus Jokubui 1682 m. Kursziszkis gubernatorius apleidė salą, kuri apipustėjo, iki pagaliaus Paryžiaus taikoje 1763 m. Tabago vėl sugrižo į Anglijos rankas. Laivų statymas, gyvenant Jokubui, vyko gerai Kursze. Kuldygos pylyje, jam liepiant, tapė numoliavota 44 ginkluodinti ir 15 beginklių laivų.

Jisai buvęs užmanęs perskriosti perkasu angszta plotą žiamės pas Szlok'ą, idant Kursziszkę Aą nuvesti į marę; per tai Mintauja butu pastojusi marės bei prekybos miestu.

Jam valdant szvedai įpuolė į Kurszą. Karolis X tarėsi, kad 1656 m. maskoliai ercoko Jokubo prikalbinti įsiveržė į szvediskąjį Vidžiamį; už tai jis liepe feldmarszolui Donglas'ui visą Kurszą užimti dėl Szvedijos. 1658 m. Donglas apgulo Mintaują ir lengviai miestą paėmė. Ercokas padavė szvedams taip-gi Doblėną ir Bauskę. Lenkams į Kurszą atsibasczius, szvedai vis-gi užėmė Hasenpotą ir Kuldigą. Jokubui nepripažįstant vyresnybės szvedų, 1658 m. jisai paimtas su visa šeimyna tapė nugabentas į Rygą. Per Donglas'ą Jielgavon sukviesta diduomenė dėl nusilenkimo davė nepritariantį atsakymą. Nors 1659 m. dar miestai Liepojus, Grobinas ir Ventpylė pateko į szvedų rankas, vienok lenku vadas Sapieha atkariavo, taip jog liko szvedų rankose tiktai Bauskė bei Mintauja. 1660 m. taikoje Olyvos szvedai turėjo atsižadėti Kurszo ir paleidė suintąjį ercoką. Jokubas rupinosi taip-gi apie įsteigimą naujų miestų, k. a. Fridrichstadt'as ir Jakobstadt'as kilo jo gadynėje. Jokubas, vienas iš didžiausių Kurszo ercokų, mirė 31 d. gruodžio 1681 m. apraudotas ponų. Kurszas buvo per silpnas užsilaikyti ant augsztybės, kokią pasiekė prie Jokubo valdžios, ir — jo įpėdiniai neėjo jo takais.

Ercokas Pridrikis Kazimieras (1682—98).

Jokubo sunus Pridrikis Kazimieras buvo įgyjęs gerą auginimą, mokėsi Erlangene ir potam įstojo į kariszką tarnystą. Kaipo ercokas jis apsisiaupė puikiu dvaru, atliko brangias keliones į užrubežį ir ėmė — dėl padidrinimo ercokiszkų įėmimų — užstatynėti tulus ercokiszkus dvarus, už tai jo padonai karčiai skundėsi ant jo eikvaus valdymo. 1697 m. jis su iszkilme vaiszino Petrą Didyjį, kuris važiuodamas į užrubežį, apsilankė Rygoje ir Mintaujoje. 1698 m. ercokas pasimirė.

Ercokas Pridrikis Vilimas (1698—1711),

Mirus tėvui, Pridrikis Vilimas liko penkių metų senas. Už tai jis iki 1710 m. stovėjo po globa savo dėdės Ferdinando, vėliaus Kurszo ercoko. Taip smarkioje siaurinėje vainoje Kurszas turėjo nepilnametį valdoną, ir tapė dėl savo nelaimės įtrauktas į karę. Ferdinandas, kurs buvo tarnystoje karaliaus Augusto II, vadovavo apgulime Rygos, 1700 ir 1701 m., sparną saksų kariumenės. Už tai vėliaus szvedai užėmė Kurszą kaip neprietelingą szalį. Jielgavą ir Bauskę szvedai sudrutino po komanda generolo Löwenhaupto. Nors 1703 m. maskoliai stengėsi szvedus iš Kurszo iszguiti, tacziaus szvedai iszbuvo

Kursze iki 1705 m., kur caras Petras paėmęs Mintaują leidė szvedams prasisz McIntinti. Szvedai Kursze razbajavo ir rubavojo, net grabus ercoų Jielgavoje dēl paglemųimo brangmenių isz ten. Szvedams atsitraukus, 20000 maskolių, po vada generolo Bauerio, apsistojo Kursze, bet nėsant maisto, maskoliai atsitraukē atgal, palikini Kurszā vėl szvedams, iki 1709. m. generolos Szeremetjevas, po muszio pas Poltavā, isiveržē su vaisku į Kurszā bei Vidžiamj.

Jau 1701 m. Ferdinandas pasitraukē isz Kurszo ir valdē szalį isz Danzigo; ir ercokienē naszlē su sunumi Pridrikiu Vilimu apleidē szalį, prasidėjus sziaurinei karei. Pridrikis Vilimas augo Bareuthe (Bavarijoje), mokēsi Erlangene ir 1710 m. sugrižo į Kurszā po to, kaip Kurszo vyresniejie dumcziai apskelbē jį subrendusiu ir pakvietē ant savistovaus valdymo. Jisai apsivedē su Petro Didžio sesers dukterimi, Ona Jvanovna, vėliaus carēne Maskolijos, per ką įtekmē Maskolijos ant Kurszo labai pasididino. Bet tiktai ką po svodbos isz Peterburgo grįždamas, Pridrikis Vilimas mirē Kipen'ėje (antra stotē nuo Peterburgo), sausyje 1711 m. Jo lavonas į Jielgavā atlydētas, tapē kuningaikszių kapuose palaidotas. Jaunoji naszlē gyveno tai Mintaujoje, tai dvaruose Kursze, iki 1730 m. ji užkopē ant sosto Maskolijos kaipo carēnē Ona. Įtekmē Maskolijos ant Kurszo per tai nepasiliovē.

Ercokas Ferdinandas (1711—37)

Dabar ercokas Ferdinandas, vienintēlis vyriszkas tėvonis giminēs Kettlerių, tapē 1711 m. ercoų Kurszo, nors jau 56 metų buvo susilaukęs ir dar viengungis. Su luomomis Kurszo susipykęs, jis negrižo į Kurszā ir iki myriui gyveno Danzige († 1737 m.). Idant sutramdyti pairimą szalies, diduomenē praszē lenų karaliaus, kad atsiųstu komisiją, kuri 1717 m. Mintaujoje nutarē, jog ercokas Ferdinandas isz tolos negalīs valdyti szalį, ir dēlto valdžią pavedē vyresniems Kurszo dumcziams. Dadar už tai ēmē susėdai maiszytiesi į reikalus szalies. Kuomet lenkai, nelikus tėvonies isz Kettlerio namų, reikalavo Kurszo dēl Lenkijos, Prusai ir Maskolija tai dēl politykos tai dēl kasztų ercoų Pridrikio Kazimiero bei Pridrikio Vilimo, pakēlē savo balsus priesz. 1726 m. narsus grovas Moritz isz Saksijos, augintinis Augusto II, užsigeidē ercoų Kurszo sosto, bet nežiurint į lenų paramā, 1727 m. Maskolija jį privertē atsisakyti nuo pasipirszių. — 1730 m. Ferdinandas apsipacziavo su princessa isz Saksų Veissenfels'o, tacziaus į Kurszā negrižo, nors tanikai kviecziamas. — Augustui II, mirus 1733 m., su Maskolijos pagelba pastojo lenų karaliumi Augustas III, kurs isz dėkingumo privelyjo rinkti į Kurszo ercoų

carėnės Onos valstijos grovą bei kammerherrą Ernstą Joną Bironą. Ir vyresniejie dumčiai Kurszo ant to sutiko. Potam Bironas prisizadėjo iktuolaikines tiesas Kurszo izlaikyti. Augustas III pavėlyjo jam, sėdint Peterburge, valdyti Kurszą. Kad ercokas Ferdinandas gegužyje 1737 m. mirė, tai vyriszkoji szaka namų Kettlerio pasibaigė.

Ercokas Ernestas Jonas Bironas 1737—41

Bironas gyveno Peterburge, budamas numylėtiniu bei patarėju galingos carėnės; urėdą kammerherro jis padėjo szalin kaipu buvo apsivedęs su kurszininke ir turėjo du sunu, taipgi mylimu carenės. Carėnė dovanojo ercokui užtatytus dvarus Kursze, kuriuos ji buvo nupirkusi, ir Bironas dosnumu carenės pasinaudojo jau tai dėl atsiteisimo su naszlėmis ercokų Ferdinando ir Pridriko Kazimiero, jau tai dėl supirkimo užstatytų domėnų ir dėl įsteigimo gražių pylių arti Mintaujos ir paczioje Mintaujoje. Senoji, ordensmeisterio Konrado iz Mandenn arba Medem 1265 m. pastatytoji, pylis Mintaujoje tapė nuplėsztą ir į tą vietą pastatyta nauja daug puikesnė. Plana pylies suteikė grovas Rastrelli, kurs buvo pastatęs cariszkaį žiemini palocių Petrapyleje. Bironas pasivėlydavo neteisingumus priesz savo padonus, bet dėl to pakilėsis tapė nubaustas maskolių vaisku. Ona mirdama 1840 m., dėl mažmetystės Ivano Antonovycziaus, paskyrė Bironą valdonu maskoliszkosios valstijos. Jam teko valdyti Maskoliją tiktai tris nedėles, nės jo lenktynininkas, godus feldmarszolas grovas Münnich'as, vėlyjant motynai jauno cėsoriaus, padarė, kad visatinai neapkenziamas ercokas 1740 m., tapė izzbanitytas į Siberiją. Tokiu budu Kurszas liko nuo 1740—1758 m. be valdono; už tai Augustas III valdymą szalies vėl pavedė Kurszo vyresniems dumčiams. Nors nemylėdama Birono, tacziaus diduomenė praszė mylistos dėl jo, nors praszymas jos pasiliko neiszsklausytas.

Ercokas Karolis, princeas Saksijos, 1758—63.

1758 m. Maskolijai pristojant, Augusto III sunus, princeas Saksijos, Karolis paėmė į lėną ercokystę Kurszo. Mirus 1761 m. carenei Elizabetai, Petras III izsleidė manifestą, dovanodamas kaltes daugeliui izsguitinių ir piktadejų, už tai 1761 m. ir Bironas izz Sibėrijos sugrįžo į Petropylę. Kad ercokas Karolis uždraudė kelionę per Kurszą maskoliszkam vaiskui, grįžtanciam 1762 m. izz 7 metinės vainos, tai užpykinta Katarina II izz naujo pavedė valdymą Kurszo Bironui, ir tasai 1762 m. atkeliavo į Mintaują. Ercokas Karolis turėjo praszalinti priesz Bironą, gelbiamą per Maskoliją.

**Ercokas Ernistas Jonas Bironas, antrasyk regentas Kurszo
1763—69.**

Dabar Bironui prisiėjo imtiesi su daugeliu jo nedraugu, o Lenkijos bei princo Korolio szalininku. Už Maskolijos pagelbą jisai turėjo apsižadėti: perkeliaujanti maskolių vaiską maitinsis už paskirtą mokestį, su neprieteliais Maskolijos apstabdysis prekybą, Maskolijos pasiuntiniui Mintaujoje duosis namą dėl valno gyvenimo, pavelsis Mintaujoje pastatyti maskoliszką cerkvę ir suteiksįs tikėjimo valnybę pravoslavniems. Mintaujoje atliktame seime ercokas vyresniems dumeziams turėjo prizadėti isz užrubežio nevaldysis szalį, neįstosįs į svetimą tarnystą ir atimsis savo sunų bei tėvonį Petrą isz maskoliszkos tarnystos. Po klapingo valdymo 1766 m. Bironas padarė testamentą, kur sunui Petruį pavedė ercokiszką sostą Kurszo, ir 1769 m. tai patvirtino lenkų karalius Stasys Poniatovskis. Dar tą patį metą dėl ligustumo Bironas sudėjo savo urėdą ant sunaus Petro ir tykai gyveno iki 1772 m. atsiszalinime, nėra dar pirm mirimo jis buvo persikraustęs į naujai pastatytą pagal jo įakmę pylį Mintaujoje.

Ercokas Petras Bironas 1769—95

Petras turėjo daug sunkenybių savo valstijoje. Įpacizai diduomenė jam įsiipyko, užginczydama jam tiesą užimti ercokystę, nėra tąją jis apėmė be pritarimo ritterystės. Už tai jam prisiegos nesudėjo, iki po kelių mėnesių ruscziai už tai gresė Maskolijos paslas Simolin'as. Petruį valdant 1775 m. Mintaujoje įsteigta augsztesnė gimnazija.

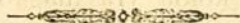
1779 m. su valstijos grove Ona isz Medem apsivedęs, Petras 1788 m. palikinas savo mylimą sėdenę, pylį Vürzavą (pusantros mylios nuo Mintaujos), su savo pacizia bei palydovais traukė per Berlyną, bei Müncheną į — Italiją. Sugrižęs į Berlyną jis nusipirko netoli tos rezidencijos pylį ir drauge ercokystę Šagau Szlėzijoje. Ercokėnė sugrižo į Vürzavą 1786 m., o Petras parvažiavo į Kurszą tiktai 1797 m. Tuomi tarpu jis su ritteryste vėl susiipyko, už tai kad toji jam iszmetinėjo, jog jis par daug piningų taszkas už rubežiaus.

Mintaujoje tuomet buvo 8000 gyventojų, Liepojuje 4000, kituose-gi Kurszo miestuose 1000 gyventojų. Petras, jau pasenęs, neturėjo vyriskų tėvonių; jo vienintėlis sunus mirė, dar trimecziu budamas, 1790 m.

Kad 1794 m. Suvorovas ir Fersenas pergalingai įsigrudo į lenkiją, ir paėmė Varszavą, 1795 m. įvyko paskutinis isz dalinimas Lenkijos bei Lietuvos. Nelikus Lenkijos pasiliovė ir Kurszo lennikystė. Mintaujoje 1795 m. atlaikytas seimas sutarė panaikinti sistėmą lėno, su tarpininkiszkų valdymu ercoko ir visą Kurszą pavesti valdžion Maskolijos. Pasiuntiniai tapė isz-

rinkti dėl įgyjimo ant to pavelenės ercoko Petro ir carėnės Katarinos II. Ercokas Petras atsisakė nuo savo ercokiszko urėdo ir pats carėnės Katarinos prasžė, kad Kurszą primtu į savo valdymą. Ir įsteigmė Pilteno tuomi pat keliu nuėjo. Dabar paslai ercokystės ir įsteigmės Pilteno vyko į Peterburgą, kur juos Katarina priėmė su iškilme. Priėmusi ercokystę ir įsteigmę Pilteno, carėnė žadėjo jiems savo malonę ir geidavo jų viernybės ir paklusnumo. Manifeste ji privelyjo jiems valną pildymą nuo tėvų paveldėtos religijos, ir patikrino jiems iktuo-laikines jų tiesas. Potam paslai sėnate prisiekė viernybę; tą pat padarė Kurszas ir Piltenas. Taip 1795 m. Kurszas pastoj maskoliszka provincija ir gavo generolą Pahleną pirmu generol-gubernatoriumi. Buvėsis ercokas Petras gavo piningiszką atlyginimą ir gyveno savo dvaruose Szlėzijoje ir Czekijoje, kur jis mirė 1800 m. 76 metis senelis.

[Pabaiga bus kitame numaryje].

Testamentas Petro Didžiojo arba Mieriai Maskolijų užkariauti visą pasaulę.

Kėsinimaisi Maskolijos apimti Bulgariją, toliaus einant Serbiją, o net ir Rumuniją, kad jasias nuvergus atsiekti pageidaujamąjį mierį, dasigavimo į Konstantinopolį, tają puikiją sostapylę senovės bizantiskosios vieszpatystės, kas kart labiaus atidaro akis Europai, ko ji susilauks, jeigu szis didysis carų mieris įgyvendintas taptu. Tai mums primena seniai žinomąjį, užmirsztąjį ir vėla atmintyje Europos tautų atkartotąjį testamentą pirmutinio įkurėjo galybės maskoliszkujų carų, anojo Petro Didžiojo, kuris veržėsi įgyjimop valdžios ant visos Europos. —

Tas testamentas, arba rodos dėl paveldėtojų Maskolijos sosto, suraszytas per Petrą Didįjį, gulėjo ir iki sziolei guli saugiai laikomas paslaptiniuose carų archyvuose ir niekam butu nei netoptelėje apie jo egzistavimą, kad ne prancuzas Gailladet, kuriam pasisekė gauti szį dokumentą ir pasigaminti nuo jo nuoraszą.

Anas nuoraszas yra laikomas archyvuose ministėrijos reikalų Paryžiuje ir turi tokį antraszą: „Nuoraszas pliano dėl apėmimo Europos, palikto per Petrą Didįjį

paveldėtojam Maskolijos sosto, o padėto archivuose palociaus Peterhofe palei Peterburgą“.

Sztai jo įturys: „Vardan szvencziausios, nepadalamos trijaties (traicės). Mes Petras, caras ir patvaldys visos Maskolijos ainiamis mūsų ir ipėdiniamis sosto bei valdžios paskiriame bei dėl jų žinios paliekame“

Czionai Petras I iszvadžioja, kad pagal jo persiliudyjimą, maskoliszkoji tauta per Apveizdą yra paszaukta, užimti visą Europą, o tai tos priežasties dėlei, kad visos kitos europiszkės tautos yra jau persenusios ir skubiais žingsniais artinasi puolimop, o todėli lengviai gali tapti pamusztomis, per tautą jauną, pilną spėkų ir suaugimo, kokia yra maskoliszkoji tauta. Tą užliejimą europiszkų tautų supuvusiųjų vakarų, per aną jauną maskolių tautą, caras Petras palygina su kasmet atsikartojancziu užliejimu Nyliaus Aigypse, kuris tai užliejimas priduoja žiamei pajiegos iszduoti naujus vaisius ir užderėjimus.

Caras Petras savo ipėdiniamis ant sosto paduoda skirsnius dėl apsvartsymo, taip kaip Maižys paliko tautai Izraėliaus žinomiasias toblyczias prisakymų savo. Szie skirsniai yra szitokie:

1. Maskoliszkoji tauta visados turi buti laikoma pasirengusi į karę, kad kožnoje valandoje galėtu sunaudoti per karę pagabųjį taikos laiką, o tame taikos laike galėtu prisirengti dėl ateisianczių karių reikaluose padidinimo valstijos.

2. Visokiais pragumais reikia parsigabendinėti tinkamiausius vadovus bei mokytus vyrus isz visos pasaulės, kad Maskolija labjaus už kitas tautas pagarsėtu.

3. Prie kožnos progos reikia buti dalyvais visų susikivirczyjimų tarp kitų Europos tautų, o pirm visoko Vokietijoje.

4. Lenkiją reikia laikyti nuolatos arzeliavimesi ir nesutaikmėje tarp savęs, prisilaižyti vieniems prieszai kitus; ant seimu turėti įtekmę per papirkimą, laimėti

sav szalininkus ir apiekovotiesi jais idant niekados sutikmēn nedaleisti; maskoliszkajā kariumēnē priguli, kaip iszgalint siuntinēti ī Lenkijā ir tenai juos ant stovējimo palikinēti. Kad kiti randai imtu tam mieriuī paines daryti tai reikia juos gerumu aptildinti, Lenkijā padalinti, o paskui stengtiesi, kad dalis tos szalies ki-tiems iszdalintas vēla atgalios atimti.

5. Szvedija reikia arzinti, priversti kad ji apgar-sintu karē, kad tuomi prisidengiant, jā galima butu pavergti. Reikaluose to dalyko jā reikia suarzinti su Danija ir su Brandenburgija, idant jā apsīpninti.

6. Paczių (moterių) dēl Maskolijoje vieszpatau-janczių kuningaikszezių reikia pirm visoko jieszkoti Vokietijoje, kad tenai įgyti kas kart didesnę įtekme.

7. Su Anglija reikia turėti sutikimą ir vesti pre-kybą. Toji vieszpatystē mus daugiausiai interesavoja dēl to kad jei galime atidavinėti mūsų neapdirbtus (žalius) vaisius ir medžius už jos auksą o priegtam mūsų pirkliai jureiviai nuo Anglijos iszmoks prekystē vesti ir jureivystēs.

8. Reikia platinti rubežius link sziaurēs palei Bal-tijos mares ir linkon pietu palei Juodasias mares.

9. Reikia artintiesi kas kart labjau prie Kostanti-nopolio*) ir prie Indijos isivieszpatavus galima tapti vieszpaczių pasaulēs. To dēlei nuolatos reikia kariauti su Turkais ir su Persija, palei Juodasias jures rupin-tiesi apie įkurimą naujų portų bei prieplaukų, isz lēto užgriebti visas tas mares, taip-pat lyginai, kaip ir vokiszkasias mares. Persijā reikia silpninti ir artinti link nupuolimo, kad visą prekystē su rytais pakreipti per Syrijā ir pastumėti link Indijos, kur yra svar-biausioji sėdyba prekystēs visos pasaulēs; kaip greitai tenei Maskolija isivieszpataus, tai Anglijos auksas jau ne bus jai reikalingas.

10. Stengtiesi reikia turėti sądora su Austrija,

*) Primenu, kad Napoleonas I yra isztaręs, kad isz Konstantino-polio galima visą pasaule valdyti. Už statai lengvu yra suprasti, kodēlei ī tenai taip skverbiasi kaip Maskolija, taip ir Anglija. V. D. —

dėl to ją reikia vylioti pavelyjimu ir protegavojimu vieszpataavimo ant visos Vokietijos. Austrijai reikia taip-gi rodyti reikalingumą iszvyjimo Turką isz Europos, o kad imtu pavydėti užimtojo per Maskoliją Konstantinopolio, tai tada reikia jai paaukauti koki atlyginimą naujose valstijose, ką jai paskui galima butu atimti, arba-gi ipainioti ją i kokią karę su kita valstija.

11. Visas schizmatiskasias tautas reikia patraukti savęspi, pasiulyti joms protekciją, kad turētu atsi-rēmimą Maskolijoje, o tada jos paczios apsilypnys szalis, prie kurių iki sziolei priklauso.

12. Padalinus Szvediją, pergalėjus Persiją, sumuszus Lenkiją, užgriebus Turkiją ir isivieszpatavus augszcziau minėtose mariose, reikia padaryti paslaptą propoziciją dvarui Paryžiaus, o paskui Viennos; kaip-greit viens ir kits propozicijas priimą, tada reikia ganėdinti jų ambicijai, paskui vienam tarnauti patar-navimais o kitą sunaikinti, o galiaus pavergti tą ga-lybę, kuri likosi pergalėtoja, kas jau bus lengvu, kada-gis Maskolija tada jau bus ganėtinai tvirta, kad jai turētu pasisekti tai, kas buvo jos galutiniu mieriu t. y. apėmimas Europos. Tokiu budu gali ir turi buti Europa paveikta!“

Jaigu prižiūrėsime bėgiui istoriskųjų atsitikimų, tai pripažinti turime, kad ipėdiniai Petro Didžiojo, maskolizskiejie carai valdyne maskolizkosios valstijos ne daug ką nukrypo nuo kelio parodyto jiems per anąjį testatorių. Lenkija tapo grobiu Maskolijos, gimi-nizskiejie rysziai vieszpataujanczio namo taip yra artymi kuone su visais Vokietijo kuningaikszcziais, kaip toliau nei nuveiti negalima. Tolesniusius plia-nus kas link apėmimo Juodųjų marių, Konstantino-polio, o su juomi ir Bosforo, Maskolija stengiasi iku-nyti per smert ir didelis klausimas, ar neis toliaus žinomuoju keliu? Laikas iszrisz tą klausimą. —

V. D—.

Pro domo sua.

Nelabai seniai redaktorius „Varpo“ teikėsi pri-
siųsti man „atvirą gromatą“, paraszytą per „Seną
Lietuvi“ drauge su gromata, raszyta į „Varpo“ rė-
dakią tokios įtalpos:

„Guodotinas rėdytojau! Jeigu tamsta rastumai
szitą gromatą neatsakanczią dėl patalpinimo „Varpe“
nei in extenso, nei sutrumpinus, tai teikies bent nu-
siųsti ją stacziai į rankas p. Jonui Szliupui. Guodo-
jantis Jus Senas Lietuvys“.

O gromata, kuri netapė patalpinta „Varpe“, bet
tapė „stacziai“ atsiųsta į mano rankas, žodis į žodi
sziaip skaitosi:

Atvira gromata į p. Joną Szliupą.

„Concordia res parvae crescunt“.

Guodotinas viengenti!

Gal drucziai nusidvyysi parskaitęs „Varpe“ szitą laiszką, ir pirmą
klausimą pastatysi sau: kas ji raszė. Gal buti jog pravardę esi girdėjęs,
bet manęs niekad nematei. Ir ne pažintis stojo priežascio mano raszto.
Asz kaip matai isz laiszko esu lietuvys ir senas lietuvys. Asz buvau
prie pat pradžios judėjimo lietuvių, ir jau 1868 metuose manę porą lenkų,
iszvedus už miesto norėjo, už lietuviszkas idėjas sumusztį. Asz buvau
ir paskiau. Po mano akių isz menko grudelio iszdygo gražus miedelis
lietuvystės, suklietė lapus ir pradėjo bujoti, kol neprazydo 1883 metuose.
Tiesa žiedas buvo silpnas, nors gražus, ir nukrito be vaisiaus. Kas
kaltas žlugime „Auszros“? Ar stoka raszytojų, ar stoka pirkikų? Kaip
mislyji, viengenti? Svietas jau apie 1870 m. gėidė lietuviszko skaitymo,
negalėjo jisai negeisti jo apie 1883 m. Dėlto stoką skaitytojų, kaipo
svarbiausią priežastį asz atmetu. Tiesa, nebuvo juų daug, bet butu už-
tekę, jaigu . . . jeigu butu kitaip darbas vedamas ir kitaip pradėtas.

Tegul nors datirimai mokina. Dėlto, nors abelnai parkratikime
szitą atsitikimą.

Budamas Maksvoje Basanaviczius pasipažino su lietuviais ten esan-
cziais, kurie buvo ir priesz jo atėjimą ir liko po jo iszvažiavimui. Isz tų
lietuvių jisai minavoja kelias pavardas savo autobiogrophijoje, pridė-
damas: „žodžiu sakant didžių karakterių tarp to laiko lietuvių nebuvo“.
O vienog tie tai lietuviai turėjo drasą pirmi pakelti paparti lietuvystės,
jau apie 1866 m. Ir kele ji tarpo apskelbų, koliojimų ir parsekiojimų,
szaudkami jaunus vaikus prie tikros motinos, nors ir spjaudomos kitų.
Tie tai menki lietuviai turėjo ikvalai pasiszventinimo griuti palei savo
paparti ir griuvo medegiszakai — isznyko. Ant jų vietos dabar ir silpni
karklai traszkiai suaugę giriiasi savo stuomeniu! O kur pirma buvo tie
karkleliai? Hm? . . . Bet ką senovę minavoti?

Pradedant nuo 1870 m. iki 1880 m. isz vieno Maksvos universiteto
galėjo iszeiti nuo 30 iki 40 vaikinų lietuvių, su augsztesniu apszvietimu,
daug isz jų tarpo buvo sądarbininkais „Auszros“? Manding, jog nei

vienas! Dėlko-gi tai kaip? Ar-gi jie visi nemokėjo kalbos, ar jau tokie netikėliai, jog negalėjo kelių žodžių surishti dėl iškreipimo savo mislies — ar ant galo ir mislių neturėjo? Basanaviczius minavoja tiktai pavardes kelių suvalkiečių. Ar-gi nebuvo iš kitų rėdų studentų su geru protu? Man rodos, jog Basanaviczius gerai nepažino savo tavorscezių. Nepažindamas gerai, kada rengėsi uždėti „Auszra“ nesusineszė su jais. Per tai negalėjo gerai nuspręsti nei takų laikrascezių, nei iš kur bus imti pinigai dėl spaudos. Kitaip sakant atstu nuo žmonių savo kampo dirbdamas varė darbą nors ir girtiną, bet netaip vedė jį, kaip reikėjo vesti. Ar-gi dyvai dėlto, jog darbas nenusisėkė. Da gerai ir tai, kad nupuolimas „Auszros“ neatgrėsi kitų lietuvių nuo išdavimo laikrascezių. Ir tartum geras darbas, džiaugtis reikia, kad neatneszė didžios skriaudos dėl mūsų. Kokio svietas laikrascezio tasyk' norėjo ir dabar reikalauja?

Daugumas svieto artojai ir katalikai — per tai daugumas ir geidžia tokio laikrascezio, kurs duotu žinias naudingas dėl lauko darbo ir mėgamas pagal tikėjimiską ir doriszką savo įtalpą. Ar davė „Auszra“ tą, ką svietas norėjo gauti? Ne! . . . „Auszra“ norėjo duoti žinias tinkancias daugiau dėl apszviestunų ne kaip dė darbininkų žmonių. Par tai ir medegiszkai žlugo. Nes vienų apszviestunų par mažai dėl užlaikymo laikrascezių. O reikia pridėti, jog ir apszviestunų daugomas negirdėjo, bau yra „Auszra“ gimus, kaip negirdėjo ją mirus. Da graicziaus žuvo ji, nei kaip reikėjo par tai, jog vartojo tokią kalbą, kuri nelengvai suprantama par apszviestunus, o da mažiau par svietą. Ar-gi gali ružyti ant musu, žmonių už tai, jog jie nenorėjo pirkti neteikalingų žinių, paraszytų mažai suprantamoje kalboje. Valyti kalbą negali vieny urmu, tik išpa-lengvos; szitame darbe kaip ir kituose reikėjo eiti savo keliu ir nežiu-rėti ant priešų, kurie musų kalbą mutiniu o ne kalbą vadino. Prigimimas ne mėgsta paszokėjimų.

Ir taip išdavime „Auszros“ buvo padarytos dvi klaidos. Tas kurs ją uždėjo, nenorėjo pasikalbėti su savo pažįstamais lietuviais dėl nusprendimo businczių takų ir isztekliaus reikalingo dėl jo išdavimo, užsitikėjes ant savo iszminties. Ir tiesą pasakant, tai žmogus nemenkas; ir žiurėdamas iš szono turi pripažinti, jog turėjo pamatus dėl tokio užsitikėjimo: ir apszviestas ir protingas ir milintis Lietuvą. Bet kas pasidarė? Užmirzo, arba gal negirdėjo isztarimo vieno Amerikos prezidento (kiek menu Džaksono), kuris paklaustas dėlko visi jo užmanymai gerai nutinka, atsakė, jog jis nekados n'eina pirma svieto, bet visados grėta su svietu, nes ir geriausi ir naudingiausi užmanymai ne laike pradėti prazuna. Turi svietas buti jau atsakomai prisitaisęs, turi reikalauti ir geisti tų užmanymų, o tasyk' maža kibirksztlė, maža mislis mesta netikėtai gausias iszduoda pasekmes.

Ir tai priežastys prazuivimo „Auszros“ gimė sykiu su paczia „Auszra“, o nevat gali sakyti, jog jos gulėjo galvose paczių rėdytojų, kurie trokszdami kuonuogeriausiai patarniauti savo tautai siekėsi kelis szimtus metų paržengti viena akimirka. Jie tikėjo, jog karszta meilė tėvynės, sukrauta jų szirdyse yra tai Archimedo prietaisa, kuriaja gali pajudinti žemes ir pragarus „Acheronta moVebo“!

Broliau! nevienokia visiems dovana yra duota nuo prigymimo! Įvairus yra svietas ir skirti jo šanariai. Mažai yra norėti, ir karsztai trokszti konors, kad tą galėtum' atlikti. Terp musų yra nemažai su visokiais gabumais žmonių. Dėlko-gi pirma nei dirbti nenorite jus pasisznekėti su viengencziais, nuspręsti savo kelius ar laikrasceziuose, ar taip privatizskuose suėjimuose. Sutarmėje iszrinkę ar gera kelią ar klaidų vistik eitumem draugiai, nesiskyrstumem' kaip bitys be bitinėlo. Eidami draugiai turėtumem' daugiau pajiegu dėl atlikimo savo reikalų. Jeigu patektumem' ant klaidaus kelio, tai ir tai nebutu taip sunku draugiai gyvenant ir laimėje ir nelaimėje, vis tik namie ir linksmau tarpo brolių.

Szirdį skauda ir tužmastis ima žiurint į musų tuos amžinus savi-tarpinius vaidus ir nesutaikas. Tegul tamsunai, kvailiai, pjautusi tarpo savęs, kaip tai budavo ir atsitaiko dabar kitisia szalisia. Butu tai nieko. Bet pas mus pikeziausi vaidai kila tarpo mokycziausiu, tarpo iszmintin-giausiu žmonių. Kiekviens, kaip ir pasiutęs rodo savo mandrybę, savo „asz,“ kaip s . . . a ant smaigo į padanges iszkėl-s, eina rėkdamas: trau-kites man isz kelio visi, ką apdrėbsiu, ką kaip — Acherontą movebo!

Sunku, sunku klausyti kas darosi, da sunkiau raszyti priesiais žmogų, kurį nepažindamas myli už jo brangų trusa dėl nuvargusios tė-vynės. Sunku dėlto da labiau, jog ne istengi jam įkviepti savo szirdies jausmus, savo proto paskutinius nusprendimus, reikalingus dėl tėvinai-niszko darbo. Negaliu pasakyti, koki sunkų ispudį ant manęs padarė gautos žinios apė nesutaikas lietuvių Amerikoje. Dieve tu mano, argi jau tur ant musų vargdienių iszspildyt prakeiksmas: ką Dievas nori koroti, nuo to pirmiausiai protą atima. Kur dingo mus' prosenių augsztas poli-tikiszkas instinktas ir supratimas! Imdamasi už plunksnos asz žinau, kad asz jį niekam neįkvėpsiu, bet turiu pildyt savo pareigą, sąnario lietuvisz-kos tautos. Dėlto nemislyki, viengenti, jog asz norių tavę atversti ant dvasios. Nei tavęs, nei manęs jau niekas neatvers. Rasziau asz be jokios vilties, be jokių geismų, suprasdamas gerai bevaisingumą savo darbo; atlieku tiktai pareigą, kaip ir visi mes darome.

Bet meskime dabar akį ant tavo darbų ir ant tavo jieszkinių. Tu sakysi gal — ne tau mano darbus suprasti ir ne tau juos parkratinėti! Ne, viengenti, man juos suprasti ir man juos parkratinėti privalo. Ant tavo paparczio asz matau tris francuziszkus žodžius: fraternité libérté egalité su visa jų pasekme. Ant to-gi yra paraszytas da žodis anglisz-kas „Forward“! Isz darbo tavo matau, jog szirdyje tavo stovi giliai para-szas grynai lietuviszakai: meilė tėvynės ir vargdienių žmonių. Remda-masi ant szito taip galiu nuspresti tavo jieszkinius: pabudinti isz miego Lietuvą, atgaivinti ją dvasiszškai, pakelti medegiszką padėjimą ir padaryti ją laimingą vienodai, sulyginus jos sąnarius.

Dėl dasiekimo szitu savo jieszkinių tu ir kiti keli žmones kaipio pirmą įrankį paskyrėte platinimą socijaliszkų idėjų ir bedievystės. Bet platinant ar sziokią ar tokią idėją, jeigu nori pasisekimo, nereikia užmir-szti žodžius Džiaksono, jog pirma skelbimo idėjos svietas turi buti atsa-komai prisitaisęs, turi pats reikalauti ir geisti jų. Ar pas mus daugumas svieto atsakomai pritaisytas yra? Dėl supratimo minėtų idėjų reikia gero augszto apszvietimo. Kur jis? Tiesa, ir be to gali apsieiti, gali neapszvie-stam žmogui įkalti jas į galvą, vienog tokio paskui nebus jau tai elgimas žmogiszkas, sekantis idėjas, nes toks tamsunas užsikrėtęs idėjomis nesu-pras jų, tik jaus, kaip jaučia givulis, kad jis gal eiti į szkada. Platini-mas minetųjų idėjų tarp žmonių yra tai ne platinimas jų bet darkimas svieto, ne nauda, tik didelis paojus tautiszkas. Bet tiek to. Pažiurekime isz kitos puses ant darbo.

Musu tauta yra labai dievuotiszka; platinant vidur jos bedievystę reikia užgauti jausmus beveik visos tautos, reikia susikauti su kuningija, kurią godoja ir kurios klauso visa mus' tauta. Kokios gali buti (iszgalės) pasekmės tos kovos? Keli žmones liks pasekėjais o visa tauta, vedama kuningais atsitrauks nuo tokių žmonių ir tokių darbų, kurie suriszti nors kiek su bedievyste. Tarpo bedieviu lietuvių ir tarpo kitų pakils smarkios neapikantos. Bedieviai, kaipio neskaitlingi ir kaipio užkrėsti bjauriausia liga liks iszstumti isz tautos. Isz piktumo jie jie kryps į vieną szalį, o dievuotiszki į kitą, baidydami esi ir vardo to, kurį neszioja bedievis lietuvis. Jis iszsiszadės ir vardo lietuvio, kad tik ne but panaszancziais ant bedie-vių; pateks netik į medegiszką, bet ir į dvasiszką verguvą ant galo, netekę apszviesių vadovų. Ar gal but taip susipraski isz szito:

Tam tarpe, kaip tik atskrido isz Amerikos garsas, apie tavo nesu-

taiką su kun. Burba, kaip tik dagirdo apie karsztą propagavojimą bedievystės, kas pasidarė pas mus' Lietuvoje? Kun. Giedraitis, geras lietuvis, vienok Seinų seminarijoje kaipo regensas uždraudė klierikams užsiemimą lietuviszka kalba, sakydamas, jog tik eminentes gali tai daryti. Kauno seminarijoje tapo išznakinta katėdra lietuviszkos kalbos kaipo surisztos su propagavojimu bedievystės. Kun. Jaunius szendien sėdi Kazaniuje prabaszczų. Ar tu to norėjęi? Kame mus' pajiegos kovoje su naikitojais mus' tautos, jeigu ne kuningijoje? Kas pamokys mus' žmogų, jeigu mes su kuningais piksimės, kas jį parsėrgės paojaus gadynėje, kas jam kelia parodyd klystant, arba isz kelio prieszams bevedant? Mus' kampe tikėjimą negali atskyrti nuo lietuviystės, ir vice versa. Pirma musų duotė ne barniai savitarpiniai, ne vaidai, nei koliojimai, tik apszvietimas tautos; paskui eina pakėlimas medegiszkos buities žmonių.

Kada vyras paėmęs už sprando musz paczią, drausdamas nuo bažnyczios, o pati kabisys jam į plaukus, neleisdama į „Lietuviszka- mokslo draugystę“, tada nebus jiems laiko apsvarstyti ir savo darbus ir padėjimą savo tautos. Bus pilnos rankos darbų, bus pilni nagai plaukų! Sakyk, ką tau kenkia, jeigu pati eina į bažnyczią melstis? Pagal mano mislį kiekvienas žmogus turi tiesą tikėjimo dalykuose elgtis kaip sau numano. Gali tu sau buti bedieviu, gali buti žydu ir duoti sau atliekamą galą nupjauti . . . gali iszpažinti Mohamedo mokslą ir skusti abudu galu. man vis tiek! . . . kad tik tu butum lietuvis, tai man ikvlei! Darbo tautiszko taip daug, jog mislyti apie tikėjimiszkus mums suvis nepritinka, nės kelis zuikius begaudydami nevieno nepagausime. Pabudykime isz miego savo brolius, duoki jiems apszvietimą, o jau paskui sudarę jiems vidutinę medegiszka buitį galėsime mislyti ir apie kitus reikalus. Testina“lento! Ar gerai darytu gspadorius, jeigu pamatės, negreitai augant, imtu diegus javų augsztyn traukyti rankomis tikėdamas jog taip padidins ugį ir brandą.

Užmanant darbą nereikia sekti pėdomis uždėtojo „Auszros“. Nereikia daryti tas paczias klaidas ką jie darė.

Isz priezasties tavo vaidų su kuningija kyla daug svarbių mislių. Taip iksziol dirbdami mes neturime abelnos ir įpatingos programos; kiekvienas isz mus' eina skyrium savo keliu, — pajiegos taip iszsiskyrsto nyksta su menka nauda dėl tautos. Darbas vieno stelbia darbus kito, miname visi stumdydumiesi ant daigto. Kyla skundai ant viens kito, nesutaikas vaidai. Yra darbas. Man rodos, reiktu padaryti tokį credo, kurs užvestu zziokia tokią tvarka tarpo musų. Tegul butu nors nuspręsta kokių dalykų, kokių szalių neužgauti darbuose ir laikraszcziuose ir kokie pirmiausi įieszkiniai musų. Be to darbas jeigut nesuvis žus, tai drucziai tramdysis visados. Atsižiūrėki ir pati ant savęs: ak tu gal ir nenorėdamas — padarei neatlyginamą nuopuolį dėl lietuviystės, stojęs priezasczia isznakinimo lietuviszkos kalbos Kauno seminarijoje. Tiesa tu gali sakyti: manę kuningyja užgavo ir užgavo neteisingai! Jonuti, ne tavę vieną, ir mane užgavo kuningai, galiu da pridėti, jog ir prapuldė, bet ką padarysi. Asz pasitraukiau į szalį ir sziądien turiu džiaugsma. Par tai netik nieko netrotyjo lietuviystė, bet įpacz laimėjo, prieszai nematydami manę neteko priezasczių parsakioti ir idėją. Ak ir tu gero velyji Lietuvai! Jeigu tavę užgavo neteisingai ir piktnum tau neduoda draugiai su jais d rbt, tai pasitrauki isz kelio. Pasitraukie taip, kad nei ju liežuviai, nei pajiegos nepasiektu tavęs. Ateis laikas, kada vėl isznykus vaidams galėsi stoti į darbą tarpo viengencziu. O tam tarpe prieszai netekę ant ko užpuldinėti nustos skriaudę lietuviystę. Brangus viengenti! Asz n'esmi nei prieszininku nei pasekėju jokių idėjų. Bet turiu czion da pasakyti, jog jeigu butu tavo idėjos ir geros, tai vis tik jos per ankstybos ir apart vaidų ir žlugimo tautiszko nieko mums daugiau nedavė ir ne siulo ateitėje. Kad tu vienok suprastumei labiau

jog asz prie tų nepririschu jokios svarbos netik isz praktiszkos pažiuros, bet ir isz filiozofiszkos pusės pridėsiu szitai.

Budamas jaunesnis asz sutikęs kokį nors klausimą užsiimdavau iszriszimu. Tarpu kitų buvo iszrisztos ir tavo idėjos. Czionai paduosiu tau, kaipu trumpesnį iszriszimą apie bedievystę. Senovėje žmogus laikė save už karalių sutverimo, už žiedą jo — karuną. Pagal jo mislį žeme tai buvo jo sosta, karaliszka, aplinkui kurią skraidė žvaigždės linksmindamos žmogu. Gana buvo jam pasakyt saulė sustok ir saulė sustojo sukusis. Ir tas karalius ilgus amžius sėdėjo pasiputęs mandrumu kaip apuokas. Bet atėje laikas ir žmogus pamatė, jog tai ne žvaigždės aplinkui jį skraida, tiktai jisai su savo žeme sukosi aplinkui saulę, kaip pririsztas ant siulelio. Na czionai jau buvo užgautas jojo mandrumas. Bet to negana. Perėjo da amžiaus ir žmogus pamatė, kad jis silpnas prilipęs prie purvinos žemes krislelis, vabalėlis, kuris maiszydamas purvus su smarve knibžda visą savo amžį gamindamas sau maistą. Ir taip neiszpasakytai menkas žmogus imant jį su ruimu visos pasaulės, jog nei paveikslu dėl palyginimo nerandi. Tas menkas krislas žmogus pradėjo suprasti, jog vargai bo tai jis yra vainiku viso sutverimo, virsziausia esybė ant svieto. Pradėjo suprasti, jog žemė ant kurios jis gyveną vargiai ta tai yra viduris, szirdis, o kaip gudai sako — bamba pasaulės. Jis pradėjo daleisti, jog ant kitų žvaigždžių didesnių už žemę gali rastis kiti sutverimai, suvis netokie kaip žmogus; jisai suprato, kad jo kunas ir jis visas yra tai sankrova isz materijos ir pajiegu sudėta. Ir taip matydamas, jog ant žemės yra sutvėrimai, daleisti turėjo, jog gali buti sutvėrimai ir ant kitų žvaigždžių. Matydamas sutvėrimus isz materijos ir pajiegu sudėtus, dėlko-gi negali daleisti, jog gali buti ir tokios esybės kurios nėra nei isz materijos nei isz pajiegu sudėtos? Žmogus, kaipu sankrova isz materijos ir pajiegu, gali sprėsti tiktai apie tą, kas yra isz materijos ir pajiegu sukrautas. O apie tai kas ne isz jų yra, jis nieko negali pasakyti. Bet ar jau tai to nėra, ko jis nemato, nejauczia, ko nenusprendžia žmogaus jausmai. Ne! Daleisdami esybę isz materijos ir isz pajiegu — turime daleisti, jog gali buti ir yra tokios esybės, kurios nei isz materijos, nei isz pajiegu nėra sukrautos. Isz ko esybės, kokios jų ipatybės, kaip jas reikia vadinti, tai jau kitas klausimas. Szituom' asz nesakau jog yra Dievas, tiktai tvirtinu, jog mes nežinom ir neturime gana svarbių darodymų, jog nėra Dievo. Ipacz protas mūsų graicziaus gali rasti patvirtinimus esybės Dievo. Dėlto-gi ir asz negalėcziau su taip lengva szirdžia tvirtinti, jog nėra Dievo jei-gu man reiktu kur nors nuo savęs apie tai nusprendimu.

Szituom tikiu iszpildes savo pareigą, kaipu sąnaris Lietuvos, o ar tu, brangus viengenti, naudosi isz to ar ne, tai į manę nė priguli.

Senas Lietuvys.

Taip tai skamba atviroji gromata mūsų „Seno Lietuvio“. Ka-gi dabar asz, „jaunas“ lietuvys, galiu sakyti? Ar gal galima sutikti ant iszvedžiojimų to mūsų vienžiamieczio? Prisižiurėkianie arcziaus jo argumentams.

Pirmiausiai kas link „Auszros“ kuri pastarame laike susilaukė daug komentary, nors neretai klaidingų, tai „Varpe“, tai „Vienybėje“, tai „Garse“, tai kur kitur. Isteigiant „Ausrą“ pažintys tarp lietuvių inteligentų buvo labai silpnos; mat kožnas, dirbantis

ant dirvos lietuviystės, veikė pagal savo išmanymą ir savo pažvalgas. Organizacijos tarp inteligentų dėl „Auszros“ išleidimo nebuvo jokios. Rods tuomet buvo burelis lietuvių Moskvoje, bet tie — pravėpsojo net laiką, kada valdant Maskoliją Loris Melikovui galima būtų buvę gauti pavelenę lietuviszkos spaudos lietuviszkomis raidėmis. Asz pats 1882 m. birželio mėnesyje atlikęs esmi tyczia kelionę į Prusų Lietuvą, idant pamatyti ten lietuvius, kurie — kaip buvau skaitęs — triusėsi ant lietuviszkų dirvų; vienok aplankęs Tilžę ir Klaipėdą per daug mažai teradau žmonių, kurių nuomonės ir darbai būtų man patikę; vis-gi ta kelionė atneszė tiek naudos, kad p. Szernius, redaktorius „Liet. Ceitungos“, apgarsino mano porą straipsnių dalykuose lietuvių krutėjimo, per ką asz suėjau į pažintį — nors per gromatas — su Mikszu, Jankumi ir kitais, taip jog prisidėti galėjau prie išleidimo Auszros netik rasztais — kaip straipsneliu apie Simaną Daukantą, bet piningais, o galiaus paplatinimu „Auszros“ Szaulių pavietyje ir kitur. Tai-gi kokiū būdu galima buvo pasikalbėti su lietuviais, kad mes jų ir norėdami negalėjome pamatyti? Rods perleidžiau 1882 m. keletą sąvaiczių pas kn. Baranauską Kaune, kur persiraszęs buvau pirmą pėdą Daukanto „Pasakojimų apie lietuvių praeitę“, bet Kaunę neradau jokių paramų dėl isteigimo užrubežyje liet. laikraszczių, o prieszingai man teko vaidytiesi su kunin-gais dėlei visokių menknėkių tikėjimiszku. Jeigu man taip ėjosi dalykuose lietuviystės — o asz turėjau tuomet nors menką itekmę ant klėrikų sėminarijos, ar tai asabiszkaais pasikalbėjimais, ar tai per gromatas — turbūt nekitaip atsiėjo ir guodotinam draugui Basanavycziui. Už tai tegul nebuva padyvyta, jog „Auszra“ tapė isteigta be artesnio susipažinimo su intelligentais — nėra mieras paczios „Auszros“ juk tarp kitko buvo supažindinti savo tarpe Lietuvos apszvietunus, kurs mieras tapė gana gerai pasiektas, ko rodosi nei vienas tautietis nesidrasins užginczyti. Kad asz isz Szveice-

rijos, pakviestas per Martyną Jankų, vykau į Bitėnus, tai Pragoje pasimaciau su d-ra Basanavycziu pirmu sykiu ir ten mudu daug ką pasznekėjo dalykuose „Auszros“, kur tarp kitų dalykų d-ras Basanavyczius troszko, idant pirm spausdinimo jam rankraszcziai taptu prisiusti ant peržiurėjimo, ko taip-gi per gromatas reikalavo ir nelaimingas A. J. Viszteliauckas, nors tai nebuvo galima iszpildyti — ir asz užsitraukęs buvau ipacziai papeiką nuo Viszteliaucko. Pristojęs prie „Auszros“ asz dirbau palei savo anuometinį iszmanymą, iki naujam — 1884 — metui duodamas vietą dėl liet. kalbos garbintojų, o potam placziaus jau norėjau pajudinti klausimus draugijos, mokslo ir tt. Nevelyta man buvo ilgai prie „Auszros“ pastovėti, nės vokiecziai patėmyję mano krutumą — sakykiame nors įrengti besistengiant Liet. Mok. Draugystę Prusuose 1884 m. — netik reikalavo, idant Tilžės „lit. lit. Verein'o“ susirinkime paaiszkycziau mierius „Auszros“, bet veikiai potam iszvyjo isz rubežių Prusijos (rods tame daug prisidedant kn. Jurkszacziui su savo skundais o ir tokiems laikraszcziams, k. a, „Memeler Dampfbot ir k., kurie mano darbuose teikėsi linkme panslavizmo įžiurėti!). Bet ir atsitraukęs nuo „Auszros“, dirbėjau dėl jos, iki buvau Europoje, rods prisidengdamas pseudonymais „Kuokszczio“ ar „Aržuolaiczio“. Potam „Auszra“ dar gyvavo, svarstydamasi tai szen tai ten, iki galiaus jos gyvastis iszsekė. Tai-gi jei nepasikalbėję su inteligentais tuli mylėtojai Lietuvos „Auszrą“ isteigė, tai inteligentams kritiszkose valandose jos gyvenimo reikėjo pareiti į pagelbą netiek žodžiu, kiek skatiku ir darbu — o inteligentai tuomet szitą užduotę nelabai narsiai atliko, už tai-gi „Auszra“ turėjo nusibadėti! . . .

Dabar kas link darbų mano Amerikoje. Man rodosi, jog nėks nepaabėjos, kad Amerikoje asz pirmas pakėliau papartį lietuvystės, jau tai isteigdamas Uniją kruvoj su p. Tvarausku, jau tai iszleisdamas „Liet. Balsą“ ir sutverdamas „Susivienyjimą V. L. A.“, jau

tai vēlāus iķurdamas „Liet. Mok- Draugystē“. Tarpe kitu dalyķu, asz prisidējau ir baņnyczias lietuviszkas išteigti, o net tulus kuningus patraukti (k. a. Varnagiri, Burba), ka asz pats sziadien parokuoju uķ klaidinga žingsni, kada-gi kuningija musu neatsisake nuo jezuvitybes, kaip mes kad buvome lauke. Neiszsipildymas vileziu, gal labiausiai prisidejo prie suorganizavimo „Liet. Mok. Draugystes“, kuri pasidejo savo mieriu — apszviesti lietuvius netik dalykuose mokslo, bet ir tikejimo. „Liet. Mok. Draugyste“ ima triustiesi apie visas gyvenimo žmonių puses: užsiima polytikiszkais klausimais, platinimu socijaliszķų idejų progresyviszķų, platinimu kritikos tikejimo dalykuose, žodžiu sakant Draugyste pagal savo iszgalėjima stengiasi paremti nupuolusia Lietuvą, atgaivinti nualpusia žmonių dvase, parblokszti nuoamžinus Lietuvos ir vargdienių neprietelius.

Platinimas „bedievystes“ yra paskaitomas „Draugystei“ ir man už didelį pikta, žinoma per bernus gyvatės, kuri apsiraitė aplink krutine musu tautos begyje 500 metu, beje per kuningija. Bet tegul kuningai pamislyja, kodėl mes norime tikejimo svajones iszblaszkyti isz omenies žmonių, o ten vietele parengti dėl mokslu isztobulinto tikejimo. Ar ne darbai paczių kuningų kalti? Juk jie padarė visokias szmėklas szventenybėmis ir apterszė protus milijonų žmonių dvasiszkais nuodais, patys budami dvasės rakaliais kaip juos teisingai vienas kuningas vadina. Ar ne kuningai padarė szventu onanistą Kazimierą? Ar ne veidmainysta kuningų padarė szventu kekszauninką vyskupą Stanislovą Szczepanovski*? Ar ne kuningų pininggodumas isz vieno sukapoto czecho Vaitiekaus padarė du szventu, kurių vienas po sziai dienai tebe garbinamas Gnezne**), o kitas Pragoje; o juk szv. Vaitiekus ir mums kaipo „patronas“ primetamas! Ar

*) Skaityk „Historija Narodu Polskiego“ przez C. Goehringa napisana Lwow, 1867, t. I—III; apie szv. Stanislovą ten skaityk s. 67—74, I.

**) Tenpat, s. 61 I.

ne troszkimas vylioti turtus isz varguolių padarė szventu Joną Kantę*), buvusį profesoriumi Krokuvoje, kurį juk patį Romos kongregacija buvo jau pripažinusi eretiku ir liepusi isz bažnyčios iszmesti — kaip sztai milijonas lenkiszkių auksinių perkeitė nutarimus kongregacijos, nežiurint į tai, kad Jonas Kantė buvo pasekėju Jono Husso ir Wicklifo! Tai-gi ponai kuningai mums brunka tokias szventenybes, moraliszkius mėszius, ant pagarbinimo! Ir mes turime lenkti galvas su riebiu dievotumu ir musztiesi į pabambę priesz tokius „dvasiszkius rakalius“?! Tie tai rakaliai, prisilupę piningų, triusia apie padidimimą panczių žmonėms; atsiminkite tokių vyskupų, kaip Brzostovskis ir Masalskis, kurie vagys, razbaininkai ir vyliugiai budami valdė Vilniaus dijacėziją, arba kaip Kosakovskis, vyskupas Vidžiamio; juk nedovanai Kosakovskis bei Masalskis tapė pakarti ir nukoneveikti kaipo neprieteliai tėvynės, kaipo gadintojai dorybės, kaipo krokodiliai varguolius ēdantiejie! O kiek tokių mažesnių krokodilų mes szįadien turime Europoje ir Amerikoje, pavidale nutukusių ilgaskvernių, lietuviai jau szįadien pradeda patys numanyti! — Ir tai tokie žmogėdžiai, tokie palaidunai, tokie dvasiszki rakaliai ir parsidavėliai gali — anot „seno Lietuvos“ buti mokintojais ir perspėtojais lietuvių, kada gresia koks pavojus nuo maskolių! . . . Ar gali buti nauda isz vilkų, gananczių nekaltas aveles! Ne Senas Lietuvi ne mylėti tokius rhinocėrus reikia kurius „Domicellės“, „Petro-nellės“ ir kitos sukirmydino, kaip patys prisipažįsta, ale naikinti, jei ne jų žmogystas, tai nors jų įtekme, jų melus, jų piktadarystas vyti ten, kur pipirai auga! Ar lenkai ne taip szįadien daro? Pažvelgkite tiktai: ten bažnyčias uždega (Philadelphijoje), Mr. Carmelyje dynamytu plaiszina kleboniją, Baltimoreje kn. Baraboszių moters už barzdos ir plaukų iszsivilkio ant uly-

*) Skaityk: G. Lukoszevycziaus Historija Skol w Koronie i W. K. Litewskiem, t. I—IV, Poznan 1849 ir 1851 m.

czios ir drapanas sudraskė, Winonoje kn. Domagalskis gavo vilko paszportą drauge su savo gaspadine, o juk tokiai litanijai galo nebutu . . . Jeigu jau lenkai ėmė suprasti, jog reikia vilkus avies kailyje naikinti, idant susilaukti daugiaus tokių vadovų, kaip kn. Scieginny, tai mes dar labiau turime savo rhinocėrus engti, idant iszsivalnyti isz nagų netikėlių, isz žabangų nuo 500 metų spendžiamų ant mūsų nelaimingos tautos. Juk matote geradarystą mūsų kuningų, jeigu jie ažuot stoti už tautos valnybę, patys lietuviszką kalbą veja isz sėminarijų; ar tai nėra parodymu, ką kuningija mislyja ir kuomi ji yra? Pardavė tėvynę vyskupai Kosakovskiai, Masalskiai ir kiti, tai ar negali parduvinėti kn. Giedraitis, vysk. Zylinskas, ir gaujos anų Pacynkų, Dauksų, Kopciugevyczių, Nemėksų ir tt. ir tt!! . . . Tegul eina į kuningų žadamą dangų tie kurie dar tikia į iszgarytingumą kuningų polytikos, o mes matydami pragarą, rengiamą žmonijai per tą juodąją žandarmėriją, triusimėsi, iki gyvuosime, idant dvasiszkus romikus galabyti! Su pragaiszczia dvasiszko romyjimo, žmonės įstos į tikrąjį kelią, vedantį į dangų ant žiamės; tik pametę svajones apie dangų anapus padebesių, žmonės suprās isznaszumą dangaus ant žiamės, kurį juk pats Kristus rengė dėl vargdienių.

Jeigu kuningija butu nuoszirdžiai triususiesi dėl pakėlimo varguolių, kurių juk ne kas kitas į vargus pagramzdino bėgant szimtmecciams, tai vaidų tarpe mūsų o kuningų nebutu pakilė. Pakol kn. Burba, nors labai menkai ir su pasalybe*) triusėsi dėl gerovės lietuvių, buvo mūsų tarpe sutartis; ale kaip kn Burba pamate, jog žmonės umai ėmė atsibusti ir suprasti teisybę, tuojau jis pakratė rankas ir gyrėsi, jog tik

*) Pasalybė jo apsireiszkė tame, kad jis pasakė „Jūs platinkite mažiaus bedievytė, mes platinsime mažiaus fanatizma“ nuo manęs reikalavo, idant dėl akių žmonių eitecziau į spavėdę 1891 m., nėra tuomi galima busi patraukti žmones į szarą dėl lietuvisztės; o kad asz tai padariau, tai jis visur ėmė tą mano klaidą panaudoti dėl fanatizmo sudrutinimo — prieszingai mūsų sutarme!

jam koja treptelējus, Szliupas ir jo visi draugai pastips isz bado. Ir ēmē vienus vyti isz darbo, kitus keiksmāis persekioti, ant kitų žmones siundyti, o galiaus iszleidē aną pilnā nuodų ir begėdystēs rasztpalaiki „Peržvalgā darbų lietuvystē 1892 m.“, kur visā savo pikta szirdi iszkratē akyvaizdoje Lietuvos . . . Netik Szliupā, ale ir kn. Dembski, kurs nuoszirdžiai dirba dēl apszvietimo lietuvių, kn. Burba ēmē darkyti ir bjauroti, net papirkdamas kitus žmones, idant neteisiai liudytu — kaip padarē garsindami „Vienybėje“ kas link skriaudos, nēra per kalcziā kn. Dembskio panesztos per p. Zdanavyczių Plymonthe. Dēl kn. Burbos teisybē nēra pažistamas, jis teisybēs bijosi; jis per rasztus garsinasi net manę i universitētā leides savo kasztu*), ir jog asz ēsas nedėkingas dēl savo geradėjo. Daug tokių dalykų galėcziau paminėti, ale ganēs to: geras lietuvis nelankys ir negirs paslaptā gaują žmonių, kurių mieriu yra muszti ir primuszti lenkus, kaip taip buvo Plymonthe užvedes kn. Burba su Paukszczių; vaisiumi kn. Burbos mokinimų ivyko jau keletas žmogžudystų! — Kn. Burba yra jėzuvitas pilna burna; o su jėzuvitais, kurie paszventina visus irankius dēl pasiekimo savo neszvankių mierių, nei asz nei „L. M. Draugystē“ nedraugaus po to, kaip jėzuvitybē iszėjo i eiksztę, nēs mes suprantame, jog nēks kitas kaip tik tai jėzuvitai prapuldē mūsų tėvynę ir nugramzdino i vargus ir nežinę tautieczius.

„Senas Lietuvys“ bado man akis, jog iktuolaik lietuviai neturi visuotinos programos savo darbams, ir tai turbūt dēlto, kad asz platinu darbininkiszkas idėjās tarp lietuvių ir kad asz imu i nagā romytojus žmonių dvasēs. Bet ar gali tikėtiesi mūsų „senas lietuvis“, jog kuningai kuomet nors, iki jie bus pa-

*) Man ēsant universitēte Baltimorėje kn. Burba rods suteikē keletā deszinczių dol., bet paskui, man apsigyvenus Wilkes Barrėje kaip jis žmonems sakēsi, tarēsi manę papirkti — už tai davē apie 300 dol., kurius piningus asz apvercziau isz dalies ant platinimo apszvietimo tarp lietuvių. Dabar kn. Burba meluoja svetui, jog jis manę i mokslus leides ēsas.

klusnus Romos latrui (popėžiui), pristos ant to, kad lietuvių tauta apsiszviestu ir keltusi priesz nevalę? Ar gal „senas lietuvis“ neskaito „Apžvalgos“, to nuodingo melagraszczio, kurs aiszkiai rodo, jog Lietuvos inteligentai taps maskolių vyriausybei iszduoti, jeigu jie drįs dirbti ant valnybės dirvos, lyginai kaip jau szįdien kuningai patylomis paduoda į žandarų rankas nepatiklias sav žmogystas! Ir laukk, tu žmogau visuotinos programos! tai yra: arba pasiduok kuningams ant mylistos ir nemylistos, arba eik keliu teisybės ir buk paduotas į nevalę maskolių! Asz-gi tikiu, jog inteligentai Lietuvos nepabijos maskolių nevalės dėlei teisybės, nės idėjos platinasi ir tarp surakintų pancziais žmonių — juk mislyti, anot Tacitaus, nėks uždrausti negali, nei arsziausias terionas — o jeigu Lietuvos inteligentai ir pabugtu, tai mes Amerikos lietuviai nepaliausime oratos szaukę ir budinę sumigėlius isz miego, iki praplėsžę akis nuo dvasiszkų traszkanų jie neims sekti pėdomis anų tėvynės geradarių, kurie vysk. Masalski, vysk. Kosakovski ir kitus tokius krokodylius pamokino praktiszkai meilės artimo, per juos platinamos! Matyti aiszkiai, jog mūsų kuningai, iki užsisegs maskolių orderius ant savo krutinių, nepristos prie inteligentų vainoje už valnybę; tai-gi mums nėra ką ant tų dāngiszkų plėszikų atsižiurėti, o turime dirbti savo darbą su isztverme, drąsa ir pasiszventimu. Juk pats, senas lietuvis, mano credo gražiai supratai sakydamas: „pabudinti isz miego Lietuvą, atgaivinti ją dvasiszkai, pakelti medegiszką padėjimą ir padaryti ją laimingą vienodai, sulyginus jos sanarius“ — ar-gi tai programa neužtektina? ar gali dar puikesnę programą suteikti? o jei gali, tai kodėl neduodi? Ir jei mano programa gera, kam reikalauji, idant asz nutilcziau? ar gal dėlto, kad žmonės nėra dar prisirengę mano idėjas priimti? Bet ar asz reikalauju, idant mano idėjas visi priimtu? Mano troszkimu yra pabudinti mislis, pakelti kritika, paplatinginti lauką žmonių matymo — o tada tegul žmonės

elgiasi pagal savo iszmanymą, pagal savo, o ne mano, valę. Asz nesijaucziu ėsas su talentu rasztininkas o net rasztininkų vadintiesi po teisybei negaliu, ir ant to pretensijų neturiu; manę veja ant rasztiszko lauko trukumas galvų ir rankų tarp lietuvių, trukumas žmonių, pasiszvencziančių dėl gerovės varguolių; gan greit kožnas prakilniunas mūsų rankas pakrato, trumpą laiką padirbėjęs, atskyrus nedaugelį garbunų; už tai valtelė lietuvių skęsta, ir reikia pagal iszgale dirbti, nors neretai jaucziame stoką spēkų. Rods czion, Amerikoje, ir kuningai griebesi nēva už darbo, net konkursus garsina, bet tegul tik neliktu „L. M. Draugystės“, kuri visus kursto į darbą, tai užmigtu vėl amžinu miegu mūsų „jiegamascziai“, kaip kad Lauryno amžinas bankas Prusuose. Taip-gi, senas lietuvių, stok pats į kovą, o nemiegok užpeczkėn užlindęs, pakol ėsi nepersenęs; nelaikas bus dvasiszka kardą traukti isz makszties, kada jau smagenys bus pastojusios nepalankios ant dumojimo ir kada vangumas ir surembėjimas apims sąnarius kuno! Imkiesi už ginklo, kol laikas yra! Kapokiname aną hydrą, kuri ėda mūsų geriausią tautos dalį — bėdniokus ir inteligenciją; — ardykiame anuos vortinklius, supintus aplink mūsų „ubagus dvasėje“ per iszbliszkusius Romos inkvizitorius; irkiamesi priesz dėsptiszkaką sziaurės meszką, kuri iszskietusi visus savo nagus (paliciją, urėdininkus, armiją ir tt.) cziauksznoja isz džiaugsmo ant praryjimo lietuvių. Stokiame į eilę anų varguolių, reikalaujanczių duonos ir szviesos! Ardykiame bastilles devynioliktojo szimtmeczio! Kaskiame urvus, kaip kurmiai, apačzioje teronų dvasiszkių ir svietiszkių, idant galiaus įpultu į prapuolenės duobę visi tie kurie siurbia, lyg dielės, gyvastines sultis žmonių darbo, paskendusių nežinėn ir bėdon! Ar ilgai dar abejosi, senas lietuvių, ir kiti tav paveidus; ar ilgai bjaurėsies apvalyti puvėsius (tai yra kuningų ir maskolių vyresnybės įtekme) nuo serganczios lietuvių kuno!

Su pagarbe tavas, pavardės neklausiantis, jei pats nesidrašini pasakyti, mylėtojas teisybės, gatavas ant tolesnio patarnavimo.

2. VIII. 93.

Jonas Szliupas

Kritika ir Biblijographija.

„Is Latweeschu-Leischu wehstures. Rīga. Drukats pee B. Dihrika & beedr., Espalandes eela, Kumberga nama, 1885“. s. 98 in 4.

„Baltijas Wëstnescha“ redakcija buvo patalpinusi 1885 m. savo skiltyse straipsnius iš istorijos latvių ir lietuvių, kuriuos potam surinkusi atspausdino skyrimoje kniūgoje po augszcziaus padėtu paraszu.

Lietuviszkoje kalboje mes jau turime keletą trumpų peržvalgų savo tautos praeitės, o net ilgus pasakojimus apie tautos veikalus. Nors peržvalgos tankiausiai klindo tiktai polytikiszka lietuvių gyvenimą, tai ir polytikos dalykai ten buna labai pavirsztniszkai įžiūromi, o jau nėra ką sznekėti apie dalykus draugijos, ekonomijos, apszvietimo, luomų. Kada mūsų istorikai taip menkus tvarinius leidžia į szvietą, tuomi mus ima didesnis džiagzmas, kad tarpe latvių atsiranda vyrų su dideliais gabumais, su giliu mokslu, su augszta iszmone, kurie sumoja išvynioti kamuolį istoriszkų atsitikimų, tiems atsitikimams suteikdami naują szviesą, naują iszmanymą, naują svarbumą. Latvių vyrai imasi už lietuvių istorijos su nuoszirdžia meile kaippo už istorijos savo pacių tautos, jų viltys — tai ir mūsų viltys, atskyrus gal tulą perdėtą nusilenkimą priesz szių dienų Molochą lietuviystės, priesz szių dienų polytiką carizmo.

Veltuo jieszkotum mūsų istorijose Lietuvos daug dalykų, puikiai iszluksztentų per mūsų brolių latvi rasztininką. Ant pirmos vietos ten randame iszaiszkinimą polytikos lietuvių. Mindango pradedant, kuri davė Lietuvai kilti, augsztyt negyrdėtu budu. Netik drąsa mūsų kuningaikszzčių vedė tautą į laimikį, bet įpatingai jų polytikiszka gudrybė, jų religijiszka apikanta, jų tautybos paguodonė, jų užstavinėjimas bėdniekų o nubandimas aristokratijos. Sztai szaltinis pakylimo Lietuvos! Bet suėdė mūsų tautą nevidonai naminiai bei susėdiszki. Tarp didžiausių lietuviystės nelabunų randame aną minkszpautį, aną jėzuvitiszka žmogžudą, aną tautos pardavėją, aną krikszczioniszkos meilės Lietuvoje skelbėją — Jógēlā. Tai yra prakeiktos atminties žmogus! Lietuvos padėjimas buvo toks, kad pergalejusi vokiečių zokoną, Lietuva butu apveikusi ir Lenkiją, o kada-gi Lie-

tuva buvo varpste aplink kurią rankiojosi valstijas rusiszkų kniazių, tai Lietuvai buvo likta iszkilti į galingą valstiją, kuri ažuot Moskvos ar Prusijos, dar gal sziądien butu tebežydėjusi. Jógėla tą visą sugadino su savo užmaczia — įvesdinti Lietuvon krikščionybę ir suvienyti Lietuvą su Lenkija. Jis padėjo pamatą silpnėjimui lietuvių spēkų. Įlindo į lietuvių antį angis — katalikų lenkiszkoji kuningija, kuri pasėjo lenkiszką sėklą tarp Lietuvos bajorų ir aristokratų, prasidėjo lenkų iszeivystė į Lietuvą, o podraug ir polytikiszkas spendimas ant „unijos.“ Iszleilėjo dvasę lietuvių, suguro principai teisingumo, plyszo rysziai tarp žmonių ir didžiunų, į tarpą-gi abiejų tapė isprausti žydai, lietuviszką mieszczioniją panaikinant, ir įvykus polytikiszkoms atmainoms, o patekus žmonėms į kuningų ir ponų baudžiavas, lietuvių ir Lietuva puolė puolė ir nupuolė. Dabar ant valandėlės rodėsi, jog užteka saulės į lietuvių langą, beje kilo reformacija. Reformacija Lietuvoje platinosi su pasekme, netik apszviesdama žmonių dvasę, bet įpatingai kaip protestas prieš lenkybę ir katalikystę. Ale lenkų dvasę, lenkų kalbą, lenkų polytiką jau per daug buvo isigyvenusios Lietuvoje, ponams nesmagu buvo nuo jų atsisakyti, ipacziai patiems lenkams dirbant isz visų paiegų dėl palaikymo „unijos“ — ir jėzuvitams pasitriusiant ponija lietuvių, o su ja ir patys bėdniekai, palengva grįžo į katalikystės panczius. . . „Jogeliunų idėja“ — tai buvo idėja nupuldymo Lietuvos ir lietuvių, idėja pardavimo savo szalies, idėja pajungimo žmonių į baudžiavas, idėja isztvirkinimo moraliszko ir iszromyjiimo žmonių dvasės. Po smugiais „Jogeliunų idėjos“ lietuvių užgeso per porą szimtmečių — ir tai yra tamsiausia ir sielvartingiausia gadynė mūsų istorijos. Rods parėjo į vienybę latviai su lietuviais XVI szimtmetyje, ale jau per vėlai, nesa kaip vienu viekas buvo sukirmvarpuotat per vokiečių didžiuniją, taip dvasę kitų sujaukė ir sumaitojo lenkų „kultura“, ir ažuot augsztyn pasikelti, Lietuva bei Latvija isznyko nuo polytikiszkos ir jeib kokios nors kitos parodavietės, pavesdamos savo vietą romikams dvasės, kuningams, ir kirmisziams bei lepunams, ponams . . . Taip nusileidė lietuviszkoji žvaigždė į kapą ant kelių szimtų metų, iki dabar vėl mes bujoti pradedame, jieszkodami valnybės, gerovės, apszvietimo.

Szale tų visų dalykų, mes minėtoje kningoje randame apsvartimus tokius, kaip kad Vytautą norėta padaryti vadovu kryževiszkos karės prieš turkus; kaip ponai nuzurdojo Trakuose Didį Kuningaiksztį Zygmantą už jo trempimą ponijos ir priešzginybę prieš įvesdinimą baudžiavų; iszgales nužudymo Keistuczio Trakų pylyje per Jogėlą; svarbą Vytauto pergalejime vokiečių zokono; nelaimingas karionės tarp Olgerdaiczių bei Keistutaiczių; vertę ir isznaszumą unijos lietuvių su lenkais;

svarbumą susisivienijimo lietuvių su latviais; rolę protestonybės Lietuvoje, ir daug tolygių dalykų ten išgvaldyta yra su tikrai daildariszka ranka, su gilia iszmone paszaukimo lietuvių tautos pereitose gadynėse.

Iš tikros, turėti tokią rankakningę savo tautos istorijos yra dideliu turtu netik dėl latvių, bet ir dėl lietuvių. Ažuot raszinėti istorijas mūsų praeitės, tegul mūsų istorikai išsguldytu tą kningą į lietuviszką kalbą su tinkamomis atmainomis ar komentarų, o tie lietuviai, kurie skaito latviszškai, tegul pasirupina ją nusipirkti originale ir tegul ją kartkarcziais skaito, iki pilnai perpras visą svarumą išszvedžiojamą mūsų mokinio latviszko autoriaus!

Konstancija Skirmuntt. *Istorija Lietuvos* trumpai apsakytą. New-York. Spaustuvėje Lietuviszkojo Balso. 1887. s. 143.

Keli metai atgal vieszpacziams „Varpo“ labai nepatiko išzleidimas szitos kningelės, o ipacziai atsiszaukimas išzdavėjo, kurs drąsiai pasakė, jog išzgalėse ten „daug daug daigtų nesutinka su pažiūromis išzdavėjo“, ir jog „iš szitos mažos pradžios, bėgant laikui, bene atsidarys szaltinis gaivinantis lietuviszkąją tautą mokslu ir ginantis ją nuo nunirimo tamsybėn ir fanatizman“. Net pati Raszėja iszrado tai pralaidas, tai žodžių atmainą tekste dėl jos nevelytiną. Galiaus sakyta, kodėl netapė parodytos klaidos?

Tegul bus pavelyta szitoj vietoj tiktai keletą dalykų trumpai kliudyti. Pirma visoko ta kningelė turi dvejopą tendenciją: viena, praszciokus sutaikinti su polytika ponų, antra, išzteisinti darbus ir vaisius krikszczionybės Lietuvoje. Abu mieriu netapė atsiektu.

Raszytoja neparodė priezasczių puolimo Lietuvos, nėra ligerum veto ir išzrenkamumas lenkiszkių karalių taip tiesiok Lietuvos kaipo tokios nesikisza. Priežastys puolimo Lietuvos guli daug giliaus, beje atmainose gyvenimo ekonomiszkose, socijaliszkose, tikėjimiszkose, dvasiszkose. O tie visi dalykai labai apgraibais palytėti tėra, prie tam neretai sukrevezoti likosi. Raszytoja nenori matyti, jog unija Lietuvos atneszė į mūsų szalį anas negeistinas dėl mūsų tautos atmainas, ir tuomi Lenkija, stovinti po ėgyda Romos juodvarnių, labiausiai prisidėjo prie nupuldymo mūsų tėvynės. Kada Lietuva stovėjo ant cziukuro savo galybės, tai viltis buvo, jog Lietuva išgyvens kaipo kulturiszka valstija su valnybės ir tolerancijos principais, pergaldama Vokieczių zokoną, o po savo sparnų suglauzdama Rusijos

kuningaikszytes. Bet įvykus unijai su Lenkija, puolus lietuvių tautiszkai dvasiai, augo ir stembo Moskvos caratas, kurs pakan-do gyvastį Lietuvai ir Lenkijai.

Szale szito trukumo, t. y. szale stokes iszaiszkinimo prie-žasczių puolimo Lietuvos, kningelėje randasi daug istoriszkų neteisybių, k. a. kaslink Gedimino rupesties apie įvesdinimą krikščionybės arba kad Vytautas „jausdamas myrį prisiartinant pats atsižadėjo karunos“, arba kad „tikėjimiszka geradējystė atplaukė į Lietuvą isz Lenkijos“. Negana to. Kartais randi ir tikrai sukraipytus faktus su tam tikru mieriu; sakyme, raszy-toja sako, kad Zygmantas „neisztikinti ir sragų budą turėda-mas tapė savo tautos persakiočiu, kuomet istorija parodo; jog D. K. Zygmantas persekiojo lietuvių aristokratiją, kurie geidė bandžiavas įvesdinti ir kitas lenkų privilegijas įgyti. O czia raszytoja sako, kad Zygmantas „be jokios priežasties pradėjo neapkiasti savo ponų ir turtingesnių savo žiamės“. Taip-gi jeigu įsižiuri į apraszimą aplin-kybių nužudymo musų didžiausiojo kareivio Keistuczio, tai randi, kad Raszytoja gatava yra Jogėlą nuprausti nuo jo žmogžudiszko darbo. Raszytoja neturi jokio blogo žodžio dėl to ir dėl kitų tėvynės vyliųgių, jeigu tie triusę yra dėl vienyjimo Lietuvos su Lenkija. Negana to. Raszytoja įmezga į savo pasakojimą net pasakas tikėjimiszkas kaipo „atsitikimus“, minėtinai „stebuklingą paszal-pą szv. Kazimiero“! arba kad jėzuvitai „iszkalbiais pamokslais gražino prie bažnyczios kitatikius“, o ne persekiojimais!

Privedęs dalelę klaidų, iszvedžiojimuose Raszytojos, pa-antrinu, jog tai yra rasztas tendentiszkas, norintis lietuvių tautai į akis berti smiltis, idant mes nematytumėme skriaudų mums isz-kirstų per kuningiją, per poniją per tuos ar kitus musų susėdus. Man rodoši, jog tokia „istorija Lietuvos“ negali turėti daug vertės, įpacziai kad ji ignoruoja buvį žmonių ir buitį lietuvy-stės. Tiktai vienoje vietoje žmonių dalykai yra užgauti, ir tai isz netyczių. Raszytoja sako: Lietuviai „tikėjo, jog duszios numirusiųjų po atsiskyrimui su sziuomi szvietu turi sluogti ant labai angszto ir stataus kalno, Anapėliu vadinamo, ant kurio virszaus gyveno dievaitis, sudyjantis, kožną žmogų. Turtin-giems sunku yra užsluogti ant to kalno, nės juos szios žiamės turtai apsunkina; neturtėlis, jeigu dorai gyveno, užsikeldavo lengvai lyg plunksna. O jei buvo nusikaltėliu, tai jį vėsulas nunesza, ir tas pats atsitinka nelabam didžturcziui, kurį pirma siaubunas, pakalnėje gyvenantis, apiplėszia nuo visų jo turtų. Dievaitis-gi ant kalno virszaus sudyjantis kožnam pagal jo nuo-pelnus paskiria ar amžina palaimą ar amžina korą. Senovės lietuviai tikėjo, kad savo danguje jie jie kamuos tuos savo prie-szus, kurie ant žiamės jų tėvynę slogino“.

Sziap klausimai ekonomiszki, socijaliszki, dvasiszko apsi-
szvietimo su visu tapė neužkludyti. Vienok apsakymo tonas
yra rustus, sakiniai trumpi, mislys aiskios, padalinimas medegos
akyvas, lietuviszka kalba grakszti, — ir tame guli kningelės
svarba.

